

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Judbydelseskrift

til

Viborg Kathedralskoles

aarlige Examina

i Aaret 1852.

- Jndhold: I. Handelsforholdene og Handelspolitikken i Norden under Calmarunionen. Af conf. Lærer Rudolph Pederfen.
- II. Efterretninger om Viborg Kathedralskole i Skoleaaret 1851—1852, af Rector S. C. Olsen.

Viborg, 1852.

Trykt i Stiftsbogtrykkeriet hos H. Wisling.

Handelsforholdene

og

Handelspolitikken

i Norden

under Calmarunionen.

En Skizze, udarbejdet som Specimen ved Magisterconferents
overensstemmende med Placat. 10de August 1848 af Rudolph
Pedersen, conf. Lærer ved Viborg Kathedralskole.

Indledning.

I Slutningen af det fjortende Aarhundrede gik Veiene for Europas Handel med Indien enten opad Indus, over det caspiske Hav til Wolga og derfra til det sorte Havs nordlige Kyststæder, navnlig Rassa, eller fra den persiske Havbugt over Basra og Bagdad, gjennem Mesopotamien og Syrien til Middelhavets østlige Stæder, især Haleb og Tripolis. En tredje Wei gik direkte fra Indien tilsoes til det Nordlige af den arabiske Havbugt og derfra til Alexandria. Fra det sorte Hav hentede Byzantinerne og Genueserne Indiens Produkter; men Venetianerne besøgte især Alexandria, navnlig efterat det var lykkedes Genueserne efter det latinske Keiserdømmes Fald at vanskeliggjøre hine Handelen paa det sorte Hav samt Constantinopel, og Handelen paa de syriske Kjøbstæder ogsaa var bleven mislig formedelst Timurs ødelæggende Indfald i Persien og Forasien. Fra Italien bragtes nu Asiens og Sydeuropas Produkter tilligemed de byzantiniske Silketøier og Frembringelserne af de norditalienske Uldmanufaktur til de store nederlandste Markeder, hvor disse Varer, foregede med de i Landet selv fabrikerede Klæder, Kniplinger og andre Manufakturvarer, solgtes til de fra hele Tydskland, Frankerig og England sammenstrømmende Kjøbmænd; og her hentede ogsaa Hanseaterne de fleste af de Varer, som de derpaa forhandlede i hele Norden. Dog var det ingenlunde alle Varer, som de fik her; thi ogsaa fra Sydtydskland og derved egne Stæder, deriblandt de netop paa denne Tid yderst blomstrende preussiske, tilførte de Norden en

stor Deel Manufaktur- og Fabrikvarer, især Værreder og Linne-Deier. Det store nordtydske Hanseforbund stod ved Begyndelsen af Unionsperioden paa sin høieste Spidse af ydre Magt og indre Velstand. Det indbefattede dengang omtrent 70 til 80 Stæder, alle beliggende i den nordlige Deel af det daværende tydske Keiserrige fra den firske Bugt til Schelde og fra Østersøens og Nordsøens Kyster til de mellemtydske Bjerge. Begunstigede ved de mange og store Korvirringer, for hvilke Danmark og Sverrig i de sidste halvandet Hundrede Aar havde været Skueplads, men især understøttede ved den i hele Norden herskende Mangel paa alle sunde og rigtige Begreber om Handel og hvad dermed stod i Forbindelse, havde det hanseatiske Forbund lidt efter lidt ved en Række af Traktater og afsluttede Overeenskomster med de forskjellige nordiske Landes Regjeringer vidst at erhverve sig den vigtige Handel paa Norge og Nordlandene, den endnu vigtigere paa Danmark og Sverrig, ja i hele Østersøen, og det rige skaanske Sildefisleri. At dette nødvendigt maatte være til stor Skade for de nævnte Landes egne Indbyggere, derpaa synes Ingen at have tænkt, i alt Fald ikke før man følte Trykket deraf, og da var det vel sildigt; thi Hanseaternes gave ingenlunde godvillig Slip paa de een Gang erhvervede Retligheder; tværtimod søgte de endog ved Vaabenmagt, om saa skulde være, ei blot at hævde de allerede erhvervede Privilegier, men endog at forøge disse med nye. At de nu i saadanne Kampe som oftest havde været og endnu for en Tid vedbleve at være seierlige, kom hverken deraf, at Hanseforbundet i og for sig var en saa hensigtsmæssig og fast grundet Indretning, ei heller af, at de nordiske Riger vare i Virkeligheden saa kraftesløse; men det havde egentlig sin Grund deri, at der i Hanseforbundet, hvor løst dette endog var, dog var langt mere Sammenhold end i de nordiske Riger, især hvor det angik Noget, der ikke umiddelbart berørte Geistlighedens eller Adelens Interesser. I Løbet af det femtende Aarhundrede indsaaes dog nu og da, at den Omstændighed,

at hele Udenrigshandelen og en Deel af den indenrigske var ene i Hanseaternes Hænder, nødvendigens maatte være til uheldig Skade for en egen Handelsstands Opkomst, og dette atter til stort Tab for Rigerne. Da nu paa samme Tid det svage Baand, som hidtil havde sammenholdt Hansen, af Grunde, som senere skulle blive angivne, aldeles bristede, saa er det let at begribe, at de ganske saa Stæder, som med Lübeck i Spidsen en Tidlang søgte at have deres Enehandel i Norden, ei havde kunnet dette, dersom de Hindringer, som Hansens Privilegier lagde i Veien for Handelsens Opkomst i de nordiske Riger, havde været det eneste Tryk, hvorunder denne led. Dog dette var desto værre ei Tilfældet. — En anden Omstændighed, som især i Danmark væsentlig bidrog til at reducere Kjøbstadbeboernes Handel endnu meer, var den slettere og slettere Forfatning, hvori Bondestanden kom i det femtende Aarhundrede ved Adelsens Undertrykkelser og derved fremkaldte uheldige Bondcopstande. Dette maatte naturligviis have en skadelig Indflydelse paa Agerdyrkingens Tilstand, hvilket umuligt kunde andet end tjene til endnu meer at lamme Handelen. Føier man hertil de store Handelsretligheder, som Adelen og Geistligheden til samme Tid vare i Besiddelse af, og som disse Stænder endog ulovligen udvidede paa Kjøbstadernes Betsfning, den Omstændighed, at de fleste Kapitaler vare i de høiere Stænders Hænder og vistnok kun saa i Borgernes, og endelig den store Usikkerhed, som paa den Tid herskede baade paa Landeveiene og Havene, saa kan man let gjøre sig et Begreb om, i hvor usæl en Forfatning Kjøbstæderne og altsaa ogsaa Handelen maatte være. Aldrig tilforn har, saavidt vides, Handelen i Norden i et saa langt Aaremaal været saa jammerlig, og at det ingeninde senere har været Tilfældet, det vide vi med Visshed. — Hvis man ved Handelspolitisk forstaaer en paa faste Principer grundet Fremgangsmaade, hvorefter en Regjering søger at ordne og lede saavel den indre Handel som den ydre merkantile Frekvents med fremmede Nationer, saa kan man dristigt paastaac,

at en saadan Slet ikke eksisterede i Norden i dette Tidrum. Handelen, som for største Deel var den mindre privilegerede Stands Interesse, blev lige til Slutningen af Unionsperioden betragtet af Regjeringen som en underordnet Sag og næsten ved enhver Leilighed givet til Priis for hvad Andet der nu forekom Magthaverne for Diebliffet at være det Vigtigste. Man fristes næsten til at sige, at, dersom Regjeringen dengang blot vilde have ladet reent være at indvirke paa Handelen og dens Gang, saa vilde denne have været bedret tjent dermed end med det, som nu skete. Vi ville senere faae Leilighed til at omtale, hvorledes en Konge, mod hvis Retfærdighed man i Almindelighed ei kan have Noget at sige, opoffrede sit Folks Handelsinteresser, ja brød sit kongelige Ord for ei at fælde dem, af hvem han i sine egne pekuniære Anliggender var afhængig; her skal kun henpeges paa et Onde, hvoraf Handelen led gjennem det hele Tidrum, undtagen under Kong Hans: det slette Myntvæsen nemlig. Dette Væsen styldtes nu saa godt som ene og alene Regjeringen, der ansaae Myntvæsenet for en Indtægtskilde, som den endog stundom bortforpagtede, i det Ringeste i enkelte Byer. Dog man slog ei alene ofte daarlig Mynt, men man forandrede ogsaa meget hyppigt Mynten. Nu maa vi rigtignok erindre, at, da Handelen i Norden den Tid meest bestod i Luffthandel, saa kunde et saadant Myntvæsen ei have en saa forvirrende og ødelæggende Indflydelse, som det nu vilde have; men indlysende bliver det alligevel, at Skaden, som det volde Handelen, selv dengang maatte være betydelig. Klager herover førtes ogsaa jævnlig, især af Hanseaterne, som ofte vægrede sig ved paa Markederne at modtage eller overhovedet handle i anden Mynt end deres egen, og af Geistligheden, som i sine Indtægter led et betydeligt Tab; men herved blev Ondet dog ei hævet.

Endnu maa om Mynt og den Tids Pengeberegninger fremsættes et Par almindelige Bemærkninger. Først maa erindres, at Gulds Bærdi dengang stod i andet Forhold til

Sølvets, end senere blev Tilfældet efter Amerikas Opdagelse. Medens een Mark reent Guld nu er lig med 15 Mark reent Sølv, var Forholdet dengang omtrent som 1 til 11. Hvor Talen er om en lødig Mark Sølv, skulde denne være et halvt Pund reent Sølv, altsaa sextenlødigt; men man antager ei uden Grund, at der dengang ei havde renere Sølv end femtenlødigt. En anden og langt vigtigere Omstændighed er det ganske andet Forhold, hvori Guld og Sølv i de Tider, hvorom her er Talen, stod til alle Naturprodukter. Saa vist som det er, at de ædle Metaller hos alle Nationer og til alle Tider have været den almindelige Maalestof for Tingenes Værdi, saa vist er det ogsaa, at denne Maalestof hos de forskjellige Tidsalderne havde været høist ulige, saa at, naar Talen er om en Sammenligning af Naturalprodukters Værdi i to blot noget fra hinanden fjernede Perioder, denne Maalestof aldeles ikke kan bruges uden at føre til Resultater, der kunne være forbausende nok, men tillige ere ganske forkeerte. Tidens og Arbeidets Betaling, og den alene, er her den eneste Maalestof, som kan anvendes ved en saadan Sammenligning; men den er rigtignok vanskelig at bruge, naar Talen er om de ældre Tidsalderne, da man vel kan have Optegnelser over Priserne paa Livets første Fornødenheder, men derimod som oftest savner dem, der skulde udvise, hvorledes Tiden og Arbeidet blev betalt. Hvor saadanne imidlertid kunne findes, maae de vistnok aldrig lades upaaagtede, da de næsten altid klare og berigtige vore Anskuelser med Hensyn til Tingenes Værdi. Blot eet Exempel herpaa vil jeg tillade mig at anføre. Efter en Toldtarif af Christian II vurderedes en Hest til 12, 14 à 16 Mark Danst. En Mark Danst var dengang 4 Mk.; en Hest kan altsaa ei sættes høiere end 10 Rbd. 4 Mk. Men nu sees af en anden Forordning af samme Konge, at Reisende skulde befordres for een Skilling Danst per Miil. Vi see heraf, at selv den ringeste Priis for en Hest (12 Mark) sættes lig med Prisen for 192 Miils Befordring, hvilket i det Mindste efter min Mening

giver en langt rigtigere Anskuelse af et saadant Dyrs daværende Værdi end den ovenfor anførte af 10 Rbd. 4 Mk. At derimod Tidens og Arbeidets Betaling ei kan være en Norm for Kunstprodukternes Værdi, er let at indsee.

Det er en flere Steder (saaledes ogsaa hos Sartorius) fremsat Paastand, at de nordiske Rigers Forening var en for Hansestæderne baade uventet og ukjærkommen Begivenhed, og at de stedse betragtede deune Forenings Eksistens som Noget, der truede Hansens med Undergang. Vil man imidlertid indrømme Sandsynligheden af den for saa Nar siden fremsatte velgrundede Formodning, at Unionsforslaget først skal være forhandlet paa Møderne i Falsterbo og paa Lindholm i Sommeren 1395, saa synes deraf at fremgaae, at Hanseaterne ei kunne have været uvidende derom; tvertimod forekommer det mig, at man kan have Grund til at antage, at de hanseatiske Befuldmægtigede snarere have understøttet et Forslag, der sigtede til at bringe Fred og Orden tilbage i Norden, hvilket stedse maatte være dem kjærkomment, og uden hvilket de ei kunde haabe at standse Fetaliebrødrenes Uvæsen, der nu i tre Nar havde forhindret det skaanske Sildefiskeri, og mod hvem Lübeck 1394 havde seet sig nødsaget til at udlægge Defensionspramme for at hindre dem i at forsænke Trave. Lige saa liden Grund, som der saaledes synes at være for Antagelsen af den første Deel af den ovenfor nævnte Paastand, forekommer der mig at være for at anerkjende Rigtigheden af den anden; thi deels stod Hansens Forhold til Unionen undertiden i aabenbar Strid med en saadan Antagelse, deels vilde det være at tillægge Hansens en saa dyb Politik, som i det femtende Narhundrede intetsteds fandtes undtagen hos den romerske Curie. Denne Art af Politik udviklede sig først i Anledning af Kampen om Italien og kom ei til Norden før i sidste Halvdeel af 16de Narhundrede. Der var derimod tvende langt mere isinesfaldende Fordele, som Hansens stedse søgte at bevare, og hvorved dens fjendtlige eller fredelige Forhold til Unionen var betinget. Det var den

udelukkende Enehandel paa Østersøen og Norge og dens formentlige Ret til at handle overalt i de nordiske Riger uden at forstyrres af den Stilling, hvori disse kunde staae til hverandre; det var det neutrale Flags Ret, som den søgte at gjøre gjældende, og som Unionskongerne lige saa ivrigt, som skeet er i vore Dage, bestrebe, og det med mere Ret, eftersom Hansen selv ei tillod Andre dens Udøvelse, naar den var i Krig. Saalænge altsaa disse to Rettigheder bleve uantastede, see vi Hanseforbundet bekymre sig Lidet eller Intet, om Norden havde een eller flere Herstere; vovede derimod en Unionskonge enten middelbart eller umiddelbart at gjøre Indgreb heri, ja, da var man stedse rede til Kamp. Traf det sig nu, at Sverrig var i Opstand, blev naturligviis dette Rige understøttet; var dette derimod ei Tilfældet, førte man Krigen alene. Saaledes som Forbundet førte Krigen, sluttede det ogsaa Freden, uden at tage Hensyn til, om Sverrig kunde blive uafhængigt eller ikke. Imidlertid kunde selv en saadan Fremgangsmaade ei blive uden Indflydelse paa Unionsforholdene, men blev det endog saa meget meer, som den tillige gav andre Nationer, fornemmelig Nederländerne, Leilighed til at tage i det Ringeste umiddelbart Deel i Unionsstridighederne ved umiddelbart at blande sig i Nordens Handelsforhold. — Af det Forhold altsaa, hvori Unionskongerne stode til Hanseforbundet, kunne vi tage Anledning til at inddele nærværende Skizze i følgende Afsnit: I den første Periode (1397—1426) var Forholdet fredeligt og for det Meste venstabeligt, og Hansen i ubestridt Besiddelse af alle sine store Rettigheder. — Den anden Periode (1426—1448) begyndte med en Krig, der vel ei førtes uheldigt for Forbundet, men dog i sine Følger blev høist fordærvelig for det, og det forrige venstabelige Forhold kom selv efter Freden ikke meer tilbage. — Den tredje Periode (1448—1481) indbefatter Kong Christian den Førstes Regjering, en Konge, der selv var Forbundet meget bevaagen; dog viste sig allerede i denne Periode umiskjendelige Tegn til, at Hansen ei længere var,

hvad den havde været. — I den fjerde Periode (1481—1523) vare Kongerne Hans og Christian den Anden Forbundet saa aabenbart imod, at det nødvendigviis maatte komme til Krige, hvor gjerne endog Stæderne havde søgt at undgaae disse. Et Sammenstød af flere Omstændigheder skaffede dem vel et heldigt Udfald af den sidste korte Krig, men viste dem tillige, at slige krigerste Foretagender baade vare for kostbare og for byrdefulde for det nu til saa Stæder indskrænkede Forbund, og vel nok kunde føre til deres Privilegiers Fornælse og Stadfæstelse, men lige saa lidet som alle Underhandlinger formaaede at sikke deres Overholdelse.

Forste Periode.

1397—1426.

Omtrent een Maaned, før Hanseaterne overleverede Stockholm til Dronning Margrethe og Kong Erik, fik de deres Privilegier i Danmark og Norge stadfæstede den 28de og 29de August 1398¹⁾). Dog vare Rostock, Wismar og Bisby ei heri indbefattede, da de to første endnu holdt med Kong Albrecht, og den sidste med Grund kunde ansees som en Nede for Fetaliebrødrene. Rostock og Wismar udsonede sig det næste Aar med Dronningen og fik nu af hende Stadfæstelse paa alle deres forhen havde Privilegier ei blot i Danmark og Norge, men ogsaa i Sverrig²⁾). Hvilke Rettigheder disse Hansens Privilegier nu egentlig hjemlede, og hvorledes den drev Handelen i de forskjellige Riger, skulle vi noget næiere betragte, idet vi omtale hvert Rige særskilt, eftersom Han-

¹⁾ See: Regesta diplomatica Pag. 348 Nr. 2974 og 2976.

²⁾ Ibid. Pag. 350 Nr. 3000.

senes Rettigheder naturligviis ei vare de samme eller ligestore i alle tre Riger.

I Danmark grundede Stædernes Handelsret sig især paa Freden, som sluttedes den 24de Mai 1370. Mod en ikke betydelig Sundtold (af ethvert Skib en Nobel, der 1424 fattes lig med 2 $\frac{5}{8}$ Mark Lybsk) og en ligeledes ringe Ind- og Udførselstold besejlede Hanseaterne alle Rigets Have og indførte og forhandlede deres Varer i alle Kjøbstæderne og paa de store Markeder. De havde dertil ugifte Faktorer, de saakaldte Pebersvende, der foretog deres Boder og besørgede Indkjøbet. Hele Aaret maatte disse dog ei være i Riget, men kun fra Foraaret til St. Andreas's Dag, den 30te November. Der indførtes især Salt, Ol og linneede Tøier samt Klæde; Udførselen bestod fornemmelig af Kæbevarer, Korn og Heste. Naturligviis var deres Handel ei lige levende i alle de danske Landstæder, idet det var fornemmelig Skaane, som blev flittigst besøgt og som var meest opfyldt med Lybskere, hvilket maaskee for en Deel hidrørte fra den Tid (1370—1385), da otte af Skaanes 22 Herreder havde været overladte til Stæderne, men især havde sin Grund i det indbringende Sildefiskeri, som der dreves fra St. Jakobs Dag, den 25de Juli. Til denne Tid sendte enhver af Stæderne, der deeltog i Fisseriet, og især de vendiske, en Foged til Skaane for at varetage sin Byes Interesser ei blot mod de Danske og Fremmede, men ogsaa mod de andre Hansestæder. Hver Byes Fiskere anvistes deres bestemte Liggeplads, og rimeligt er det ogsaa, at der førtes Opsyn med Massernes Størrelse i Sildegarnene, dels fordi dette er af yderste Bigtighed, dels fordi Sigt synes at have været omtalt paa en Hansedag i Lübeck 1386¹⁾). Vist er det, at der havde Bra-gere, der ved Nedsættningen bedømte Sildenes Godhed og Størrelse og mærkede Tønderne, og dog bleve disse i det Mindste senere, naar de bragtes til Hansestæderne, opslagne og atter undersøgte, før de forsendtes.

¹⁾ Sartorius Geschichte 2ter Bd. Pag. 410.

relse skulde være lig med den rostøckiske Østønde ifølge en Hansedagsbeslutning af 1383, og hermed førtes vel Opsyn; men Klager over smaa Lønder forekomme dog ei sjelden. Alle Stæder, som hørte til Hansforbundet, altsaa ogsaa de dertil hørende nederlandske, havde Ret til at deeltage i dette Fiskeri, og saare mange gjorde ogsaa virkeligen Brug heraf; dog havde især de vendiske Stæder som de, der laac nærmest, den største Andeel heri. Kongens Foged havde kun een Dag Ret til Nedsaltning; men iøvrigt formeentes det ikke de Danske at fiske ¹). Kun maatte ingen Lybster salte for Danske eller af dem kjøbe nedsaltede Sild. Andre Nationer var det forbudt at deeltage i Fiskeriet; men dog see vi af flere herover førte Klager, at i det Ringeste nu og da Walloner, Englændere og Skotter have opholdt sig ved Fiskeriet. Dette gjælder om denne Periode, men endnu mere om de følgende; dog synes det, som om Stæderne lige til Slutningen af Unionsperioden nogenlunde hævdede deres Fiskerrettigheder. Derfor svarede de en vistnok ei synderlig høi Afgiøvt, der synes at have været 10 Lybste Stilling af ethvert Fiskeriskib. Det skaanske Fiskeri dreves især i Sundet, ved Malmø, Skanør og Falsterbo, men ogsaa under Skaanens Sydkyst ved Trelleborg og Ystad. Ogsaa i Fiskeriet ved Bornholm og Dragør ²) deeltog Hansfeaterne; men naar der 1487 tales om Sild fra Aalborg, da sees deraf slet ikke, at de ogsaa have deeltaget i Fiskeriet i Liimfjorden, men kun, at de have udført Sildene.

I Norge vare Hansfeaternes Privilegier blevene fornyede og udvidede af Kong Hagen, den 14de August 1376. Herefter havde de udtrykkelig Ret til at handle i alle Stæder og Havne i Norge; men allerede dengang synes Bergen at have været deres Hovedstade, da denne By laa meest passende for Handelen paa det vestlige Norge og for den vigtige Nordlandshandel. I den gamle Stad, paa Nord siden altsaa, havde de deres berømte Contoir (et Navn, som først

¹) Sartorius Geschichte 2ter Bd. Pag. 403 ved Aar 1378.

²) Hviisfeldt ved Aar 1422, Quartudgaven Pag. 307.

brugtes i det firtende Aarhundrede); de havde ogsaa siden Midten af det fjortende Aarhundrede Ret til at overvintre; men den uhyre Høide, som deres Handel og Magt naaede netop i denne Stad, begynder først i følgende Periode og hører ei til denne, i hvilken Bergens egne Kjøbmand endnu vare deres Concurrenter især med Hensyn til Farten paa Nordlandene. De indførte især Korn, Meel, Æl, Mjød, Salt, Manufaktur- og Fabrikvarer samt Specerier, maastee ogsaa Vor; de udførte fornemmelig Stokfist, men ogsaa andre norske Naturalprodukter, dog hverken Jern eller Kobber; tværtimod skulle Bremerne efter Holbergs Sigende have bragt Kobber til Bergen, hvilket dog vistnok var forarbejdet.

Stædernes Handelsret i Sverrig grundede sig paa flere Privilegier, som alle skulle være blevene stadfæstede af Margrethe og Kong Erik, omtrent samtidig med Stockholms, altsaa 1398. De havde her Tilladelse til toldfrit at indføre deres Varer; de i svenske Byer bosiddende Pebersvende kunde uhindret reise om i Landet og sælge Salt og vistnok ligeledes gjøre Indkjøb, siden de ogsaa havde Ret til at føre deres Kjøbmandsgods gennem Landet fra Østersøen til Nordøen. Der var tillige den Bestemmelse, at Halvparten af en Byes Magistrat kunde bestaae af Tybskere, og dette maatte naturligtvis gjøre deres Indflydelse endnu større. Lübeckerne havde allerede længe havt Andeel i Faluns rige Kobberværk, hvoraf vi see, at de ei heller her havde forsømt Leiligheden til at blive deelagtige i Landets bedste og vigtigste Indtægtskilde. — Med alt dette var Stædernes Handel paa Sverrig dog den mindst vigtige, da Landet hverken var rigt eller havde saa courante Produkter, som enten Danmark eller Norge kunde byde. Uden at det just nævnes i Rilderne, kan man dog antage, at Udsørselen meest har bestaaet i Kobber, Jern, Tømmer, Pelsværk og maastee Fisk fra Nordlandene og Finland. Samme Slags Varer, som sendtes til Norge, indførtes vist ogsaa i Sverrig maastee med enkelte ubetydelige Undtagelser. — Allerede Magnus Smek skal have forordnet en egen

Art af Told, den saakaldte Sølvold, som bestod deri, at enhver Kjøbmand, som indførte for 40 Mark Speceri, skulde bringe 1 Mark løbigt Sølv til Mynten og derfor modtage $4\frac{1}{2}$ Mark i Penge. Indførtes for meer end 40 Mark, skulde der leveres Sølv i Forhold dertil; og i nærværende Periode synes denne Forpligtelse ei alene at have hvilet paa Specerier, men paa de fleste Varer, som indførtes, naar de blot oversteg 10 Marks Værdi. Hensigten hermed var især at ophjælpe Mynten; men hvorvidt dette lykkedes, kunne vi slutte af, at det 1476 omtales som en Ustik, at man i flere Kjøbstæder tog $\frac{1}{2}$ i stedetfor Sølv i Told.

Efter saaledes at have kastet et Blik paa Stædernes Handel, kan man let begribe, hvor ubetydelig den maatte være, som levedes Landenes egen Handelsstand. Denne Handel bestod i hele Norden fornemmelig i den indenrigske eller, rettere sagt, i Produkters Optjøb hos Landmanden (hvilket Udtryk her er modsat Kjøbstadborgeren, og altsaa ei blot anvendeligt paa Agerbrugeren), og hvad nu Danmark angaaer, saa begunstigedes den derved, at Pebersvendene ikke maatte opholde sig i Landet om Vinteren, ei heller sælge i Smaadele. De maatte saaledes ei sælge Klæde og Lærred i mindre end hele og halve Stykker, Salt og Humle kun i hele og halve Pund og ei i Skjepper, $\frac{1}{2}$ i Tønder. De maatte heller ikke kjøbe Varer af Andre end af Borgerne undtagen til eget Forbrug ¹⁾). Skjendt nu Hansforbundets Handel i Danmark og maaskee ogsaa i Sverrig ikke de facto var større i nogen senere Periode end i denne, hvori det led mindst ved fremmed Concurrance, saa er der dog Rimelighed for, at de danske Borgeres Handel var fuldkommen saa stor som i den følgende Periode; thi Bonden var endnu ei saa fortrykt, og Geistlighedens og Adelsens Deeltagelse i Handelen, der vistnok vorede Aar for Aar, gjorde dem endnu ikke saa megen Skade. Den udenlandske Handel og Skibsfart var vel slet ikke Handelsstanden formeent, og man kan ogsaa

¹⁾ Kjøbenhavns Privilegier 1422 hos Hvitsfeldt Pag. 207.

see, at den heraf har gjort Brug; men dette havde dog ei stort at betyde. Det kunde næsten, om just ikke ganske, være den ligegyldigt, om Stæderne dreve denne Handel alene, eller Nederländerne og andre Nationer rivaliserede med dem, da den nu engang var indskrænket til Kræmmer- og Pranger-Handelen; først naar den ogsaa heri fik overmægtige Concurrenter, maatte dens Handel gaae saa godt som reent til Grunde. Danmark havde iøvrigt næsten de samme Kjøbstæder, som endnu findes her og i Skaane, Halland og Bleking. Herfra maa dog regnes, foruden de i det syttende Aarhundrede og senere anlagte, nogle som netop i denne Periode fik Kjøbstadsret. Dette var 1413 Tilfældet med Kjørteminde og Landskrone og 1425 med Helsingør. Den første fik Privilegier som Faaborg og Svendborg, den anden som Lund og Malmö. Landskrone eksisterede som By under Navn af Sæby, før den blev Kjøbstad; dette synes derimod i langt ringere Grad at have været Tilfældet med de to andre, eftersom Byggeplads anvistes til Kjørteminde og ti og tyve Aars Stattefrihed for dem, som i Helsingør ville bygge af Træ eller Steen. — Slangerup og Sjøborg hørte til Landets ældste Kjøbstæder. — Som de betydeligste Handelsstæder kunne nævnes Kjøbenhavn, Malmö, Falsterbo, Åsøns, Ålborg, Kolding og Ribe. Bisby var dengang i Forsald.

Norges egen Handel var i denne Periode langt betydeligere end i nogen af de følgende, og de norske Kjøbmænd i Bergen vistnok dem, der i hele Norden dreve den største udenlandske Handel og Skibsfart. Foruden Bergen vare Throndhjem, Dyplo, Tønsberg, Stien, Sarpsborg og Marstrand ei ubetydelige Handelsstæder.

Sverrig havde vel temmelig betydelige Søstæder som Stockholm, Åbo, Söderköping, Ålmar og Ny-Lødöse (ei langt fra Gothenborg), men her var Handelen langt meer end i Danmark og Norge i Tydskernes Hænder, og Sverrig havde saa at sige ingen egen Handelsstand; derimod synes Bänderne,

især Helsingelænderne, at have drevet nogen Landhandel og Rystfart.

Medens Kong Erik var udenlands fra Februar 1424 til Foraaret 1425, sluttede Dronning Philippa den 8de October 1424 sin bekjendte Myntforening med Lübeck, Hamburg, Lüneburg og Wismar; og da denne er det vigtigste Aftstykke i den Tids Mynthistorie, saa ville vi her korteligen omtale Myntforholdene og Pengevæsenet, dog ei blot for denne Periode, men ogsaa for de to paafølgende, i hvilke ingen syn-derlig Forandring til det Bedre eller Slettere fandt Sted. — Mynt sloges i Danmark af Kongen, der i de forskjellige Stæder havde Myntmestere, som vistnok saare sjelden havde Mynten i Forpagtning, men som oftest paa Regnskab. — I Danmark, maaskee ogsaa i Norge, regnedes efter Mark à 16 Skilling, enhver til 12 Penninge; i Sverrig efter Mark à 8 Drer, hver til 3 Ortuger. En Ortug var 8 svenske, men 16 gothiske Penninge. Ved Siden af denne indenlandske Myntberegning gif ogsaa den lübske, flamske og engelske, ei at tale om den gamle efter Mark lødigt Sølv. I Lübeck som i alle nordtyske Stæder regnedes efter Mark, Skilling og Penninge, og det var egentlig herfra, man havde optaget den i Danmark brugelige Istedetfor den gamle Beregning, som endnu holdt sig i Sverrig. Den flamske Beregning var efter Pund Grot à 20 Skilling Grot, den engelske efter Pund Sterling à 20 Skilling Sterling. Man regne-ede dog ogsaa efter Mark Sterling à 10 s. Betaling i lødigt Sølv effectue-redes vist sjældent og maatte da stee ved Sølvbarrer eller Stykker, som dog kun vare 15 lødige; som oftest stete kun Beregningen efter lødige Mark, men Betalingen i Sølv, eller i Guldmynt i Forhold dertil. Foruden disse almindeli-gere Beregningsmaader havde ogsaa særskilte i enkelte Pro-vindsfer, saasom skaanske, sjællandske og jydsk Mark. Saa-vidt om Regningsmaaden. — Hvad nu den virkelig slagne Mynt angaaer, da blev den her i Landet udpræget efter den lübske og ei efter den danske Mark. Saaledes vare 3 hvide.

udmyntede her i Landet, een Skilling Lybft, men to Skilling Danff. Dronning Philipppas Søfpling, der er den første, der omtales i Foreningen af 1424, var en halv Lybft, men en heel danff Skilling. Den har veiet paa lidt nær 1,40 franffe Gram, var $11\frac{1}{4}$ lodig og havde faaledes en Værdi af omtrent 8 β i vore nuværende Penge ¹⁾. Under Margrethe var der for det Meste bleven slaget Huulpenge; Erik lod baade slaae Huulpenge og anden Mynt, dog ei større end Hvid, Søfplinger og svenske Ortuger. Christopher slog ogsaa hele Skillingen, altsaa to Skilling danff; Christian den Første slog kun Hvid her i Danmark, men i Stockholm ogsaa større Mynt. Indtil 1439 sloges Mynt i Malmø, Lund, Næstved, Odense, Randers, Wisby, Stockholm, Åbo og Besterås, under Christian den Første alene i Malmø og Stockholm. Man søgte stedse at vinde ved Myntningen, og derfor blev Mynten ogsaa daarlig; men naar der om Kong Erik siges, at han slog slet Mynt, saa taaler dette dog nogen Indstrækning. Han slog vel daarlig Mynt, men den var i det Mindste lige saa god som Christian den Førstes, og Myntforringelsen herte dengang med til Dagens Orden og fandt Sted i alle de nærliggende Lande. En Mark Lybft tabte faaledes 1424—1450 omtrent $\frac{1}{3}$ af sin Værd, og da nu her i Norden foruden Landenes egne Penge courserede engelske Nobler eller Rosenobler og Engellotter, franffe Kroner, tydske Gylden og flamske Groter, og alle disse ogsaa bleve forringede, saa synes Kong Erik at have paadraget sig Had ved at paanøde Folk disse, især Grot, til en Værdi lig med de ældre og bedre af samme Navn. Sluttelig vil jeg om Mynten tilføie, at da de største Mynter, her sloges, vare i vore Penge ei fuldt 1 Mk. og de mindste (Huulpenninge med Krone) kun $\frac{3}{8}$ β ., saa kan man vel i Sammenligning med Nutidens Mynter kalde dem Skillemynt, men derimod ei, naar man ta-

¹⁾ Den i vort Myntcabinet værende Søfpling veier kun 1,15 franffe Gram og er ei fuldt 7 β . værd; men den er ogsaa bleven noget slidt.

ger tilbørligt Hensyn til de Tidets Priser paa Arbeide og Livets Fornødenheder. En Søfving eller een Skilling Danst er nu vel ei fuldt 8 sk ., men 1467—1470 synes den at have udgjort Prisen for een Dags Arbeide; man kunde for en saadan kjøbe 1 Alen Badmel, tog et Eviin for 16 og en Hest (dog vistnok en gammel) for 48 Søfvinger¹⁾ og ansatte 1434 Bærdien af en Tønde Smør lig med²⁾ 10 gothlandste Mark, som er 80 Søfvinger. Heraf sees da, at Sølv dengang havde en Bærdi, omtrent fem Gange saa høi som i vore Dage. Den Tid's mindste Mynt svarer da til vor 3 sk og den største til 5 Mk ., ei at tale om de fremmede, hvoraf en Nobel var lig med en Tønde Smør.

Forholdet til Hansestæderne var, som allerede bemærket, i denne Periode fredeligt. Hiin Tid's Politik, der synes ene at have bestaaet i snibdt at benytte det rette Dieblif og de forhaandenværende Omstændigheder, samt i klogeligen at opsætte uden at opgive, havde Margrethe arvet efter sin Fæder; men hun tog den med sig i sin Grav. Erik var vistnok en retsindig Mand, men langt fra nogen klog Konge. Imidlertid fik han Leilighed til at vise den 1408 fordrevne Iybske Magistrat en væsentlig Tjeneste ved 8 Mar derefter at bevirke dens Gjenindsættelse. Dette udførte han ved 1415 at fængsle 400 Iybske Borgere ved det staaenst Sildefiskeri, hvorhen enhver af Skibsrhederne maatte komme personlig og i fuldt Harnist. Kong Erik sluttede derpaa ved den gjenindsatte Magistrat et hemmeligt Forbund 1417; men dette havde da ei stort at betyde; thi Næret efter maatte han opleve, at Stæderne overleverede Hertug Henrik Byen Slesvig, hvilken Kongen havde ladet dem besætte som Garanter for Waabensstilstanden. Den hele Krig om Slesvig var vistnok Hanseaterne meget imod, da den forstyrrede Handelen og at-

¹⁾ Klosterregnskab i Nye Danske Magazin Pag. 201—207.

²⁾ Kjøbenhavns Vidensk. Selskabs Skrifter, 9de Deel Pag. 628.

ter fremkaldte Sorøeriet i Østersøen; de havde derfor helst seet den endt, ligemeget hvorledes; men da dette ei kunde skee, helbede de aabenbart over til Hertugernes Parti. Og hvad var vel Uarsagen hertil? Skulle vi tage Hensyn til deres yttrede Besværinger, saa var det Krænkelsen af deres Privilegier; see vi hen til deres Forholdsregler, da bestode disse deri, at de i September 1422 udsendte en velbemandet Flaade, der leilighedsviis plyndrede paa de danske Ryster og seilede herefter til Sundet, hvor den ansaldt en Deel hollandske Skibe og gjorde dem usejldygtige, for, som der siges, at hindre Erik i at benytte dem. Da dette var udført, tilbød man Kongen et Fredsmøde, hvortil denne dog ei kom. Dersom dette Foretagende skulde gjælde Kongen, da var det rigtignok noget besynderligt at begynde Fjendtligheder uden Krigserklæring og at ville ende dem, førend de ret vare begyndte; gjaldt Toget derimod Nederlænderne, der, maaskee begunstige af Kongen, deeltog i Fiskeriet, saa opnaaedes vistnok Hensigten, og saa see vi tillige, hvad der rimelignviis var Hovedgrunden til deres hidtilværende Uvillie og senere Krigserklæring ¹). Forholdet vedblev ogsaa at være spændt.

¹) Imidlertid skal jeg ei undlade at bemærke, at den i de hanseatiske Forhold særdeles kyndige Sartorius er af en heel anden Mening, idet han nemlig som Hovedgrund til Stædernes Feide angiver deres klare Erkjendelse af, at det var nødvendigt for deres og navnlig Lübeck's Eksistens, at Erik ei fik Slesvig. — Gjerne indrommer jeg, at dersom jeg var saa vel bevandret i disse Forhold som Sartorius, vilde jeg maaskee være kommen til samme Resultat, som han, og kunnet forklare mig Forbundets politiske Skarpsynethed 1426 og dets Stærblindehed 1460; men efter det Lidet, jeg herom veed, maa jeg holde mig til det ovenfor Sagte. Det er isørigt ei blot min Agtelse for, og Tillid til en saa fortjent Historiker som Sartorius, der bringer mig til den Tro, at jeg, bedre underrettet, vel nok kunde forandre min nuværende Anskuelse, men tillige den Omstændighed, at han heri for en Deel er fulgt af en anden Forfatter i den nyere Tid; vide Historisk Tidsskrift, 6te Bind Pag. 34.

Vel fornvedes Alliancen af 1417 atter 1423; men dette beviser da ikke meget en god Forstaaelse, i alt Fald ei meer, end det hidtil. havde viist; derimod udstedte Kong Erik den 28de October 1422 sine Kjøbstadsprivilegier for Kjøbenhavn, hvorved Hansens Rettigheder, om ei de virkelige, saa dog de tiltagne, bleve meget mere indskrænkede, end steet var ved den tidligere Rec. af 15de Februar 1422. Rimeligt er det ogsaa, at Erik ogsaa har vedblevet at begunstige Nederlænderne, og da han nu atter kom hjem 1425, Krigen om Slesvig begyndte paa ny, og Kongen ei var til at formaae til Fred, saa erklærede da Lübeck (Hamburg havde allerede i længere Tid understøttet Hertugen), Lüneburg, Rostock, Wismar og Stralsund Krig og overgave Kongen deres Feidebreve den 18de October 1426.

Anden Periode.

1426 -- 1448.

Det er ei overeensstemmende med Planen for nærværende Skizze at fortælle alle Enkelthederne i den niaarige eller rettere sexaarige Kamp, hvormed denne Periode begynder; vi skulle blot meddele nogle almindelige Bemærkninger herom. — Hvad der nu først viser sig, er den totale Mangel paa Sammenhold, som der var i det hele Hanseforbund. Hvorledes kunde det ogsaa være anderledes i et Samsund, der kun var sammenknyttet ved merkantile Interesser? Ere disse ikke af lige stor Vigtighed for Alle, saa ere stedse Nogle i Samsundet ligegyldige; ere de nu ovenikjøbet stridende mod Nogle's private Fordeel, saa fører det næsten altid til Splid.

Dg saaledes gif det ogsaa her; det var ei som forðum 77 Hansfestæder, der førte Krigen, men kun 6; thi vel mødte Erik den 14de April 1427 Heidebreve fra 18 sachsiske Stæder; men heri synes ogsaa hele Krigen med disse at have bestaaet, ei engang Pengebidrag synes de at have ydet til en Krigs Førelse, der ikke havde umiddelbar Interesse for dem. De nederlandske Hansfestæder sloge sig næsten alle paa Kongens Parti og benyttede Leiligheden til at faae Deel i den østersøiske Handel; de lieflandske lovede Pengebidrag (om de sendte dem, vides ikke), og de preussiske søgte kun at hjælpe ved Underhandlinger, der Intet nyttede. Krigen selv førtes lige saa slet; 1427 mislykkedes Angrebet paa Flensborg og 1428 tildeels ogsaa det paa Kjøbenhavn; den eneste Gang, de i et Sotlag maalte sig med de Danske og Svenske, i Juli 1427, bleve de saa godt som reent slagne. Vel vare de ei altid uheldige; men hvad enten de nu vandt eller tabte, saa meget maatte blive dem mere og mere indlysende, at de kom steds længere fra Opnaaelsen af Krigen's egentlige Maal: at have Besiddelsen af Enehandelen i Østersøen. Det var i Grunden kun de hollandske Grever, som vandt, idet de tildeels ved Stædernes Hjælp indtog Apennade, Flensborg og det Meste af Slesvig; Hanseaterne selv havde for alle deres kostbare Anstrengelser kun Afbrydelsen af den indbringende nordiske Handel, Usikkerheden af deres Skibsfart gjennem Belterne og Dresund, og maatte dertil see, hvorledes deres Rivaler mere og mere bleve hjemme i Norden. Den største Fordeel, som de opnaaede i den hele Krig, Bergens gjentagne Plyndringer 1428 og 1429, skyldes ei engang deres egen planløse Krigsførelse, men kun et privat Nøvertog af Fribytteren Bartholomæus Boeth. Stæderne indsaae altsaa Nødvendigheden af at slutte Fred, og dette gjorde de da ogsaa med den samme Enighed, hvormed de havde ført Krigen; thi først sluttede Rostock og kort efter Stralsund Fred 1430, fik deres Privilegier bekræftede og lode for den Priis de fire andre Stæder i Stikken, dersom disse ei vilde

slutte Fred inden Vaasfe 1431. Dette skete vel ikke; men den 22de August 1432 sluttede de i Horsens en femaarig Waabensstilstand, som den 17de Juli 1435 forvandledes i Bordingborg til en evig Fred. Lübeck, Hamburg, Wismar og Lüneburg fik atter deres Privilegier i de nordiske Riger tilbage med den ei ualmindelige Clausul, at Nordens Handlende skulde have de samme Rettigheder hos dem. Den hidtil af Kong Erik fordrede Stadeserstatning frasaldtes, mod at Stæderne forbandt sig til at afbryde al Forbindelse med Sverrig, indtil dette Rige atter var udsonet med Erik: et Beviis for, at den hanseatistiske Politif i det Mindste dengang ikke egentlig gik ud paa at hæve Unionen.

Hvori de Privilegier, som Stæderne fik fornyede, fornemmelig bestode, have vi allerede omtalt; men der viste sig nu en langt større Forskjel end forhen paa deres Indhold og deres Overholdelse. Fra Krigens Begyndelse af var naturligtviis Handelen med de krigsførende Stæder ophørt: de havde forbudt al Handel, især paa Danmark, og vel tilladt danske Skibe at føre Ladning til dem, men formeent dem at indtage en ny. Denne indstrænkede Tilladelse, som de maaskee ansaae for Middel at faae Noget af deres sikkert betydelige Tilgodehavende remitteret, blev vist ikke meget benyttet, da Handelen med Nederländerne lettere og bekvemere skaffede de fornødne Produkter og den forønskede Uffætning. Siden Waabensstilstanden 1432 var Stædernes Handel i Danmark og Sverrig atter begyndt; men de kom snart til at indsee, at, skulde Enehandelen i Østersøen hævdes, maatte en Krig begynde med Nederländerne, der ei blot handlede paa Danmark, men især paa de preussiske og lieslandske Kyster. Denne begyndte ogsaa virkelig 1434 og bevirkede allerførst, at de til Hansen hørende nederlandske Stæder, langt fra at frygte for en Exclusion, selv løsrede sig fra Forbundet. Jøvrigt førtes Krigen med megen Forbittrelse og store Tab for begge Parter. Saasom Kongestiftet i Norden netop paa den Tid fandt Sted, og Nederländerne holdt med deres

Belynder, Kong Erik, saa forenede Christoffer sig med Hansseaterne. Da det dog ei var hans Hensigt at gjøre disse enemægtige, mæglede han en tiaarig Vaabenstilstand den 23de August 1441, ifølge hvilken begge Parter gjensidigen tilstode hinanden fri Handel, og Skadeserstatning lovedes de lieslandske og preussiske Stæder.

Efter hvad vi nu have fortalt, skulde man synes, at Handelsstanden i Norden i mange Henseender var heldigere situeret end i forrige Periode. Dette kan vel ei heller ganske negtes; dog maae vi ikke glemme, at hidtil er kun anført, hvad der begunstigede den friere og vistnok fordeelagtigere Omsætning, men kun eet af de Vanheld (Bergens Ødelæggelse), som enten umiddelbart eller middelbart rammede Handelen. — Danmark led saaledes saare meget ved Krigens Ødelæggelser. Her vil jeg ei tale om Kaperier, det var vist den mindste Skade; men Kysternes Plyndring og enkelte Byers Overfald var en langt betydeligere. Ved Angrebet paa Kjøbenhavn blev Havnen tildeels forsænket, og senere blev Landskroene ødelagt. Efter Freden begyndte snart den indvortes Gjæring i Riget, som endelig udbrod i Bondeopstande i Fyen (maaskee ogsaa i Sjælland) og Jylland. Disse bleve vel fuede; men skrækkeligt havde de raset, og Usikkerheden paa alfare Veie vedblev vist længe at være meget stor. Landet var mange Steder ødelagt, Agerdyrkingen forsømmes, fordi Bonderne fattedes Mod og Lyst. Under saadanne Omstændigheder kan det ei seile, at især de mindre Kjøbstæder, for hvilke Landhandelen og Markeder vare af størst Bigtighed, jo maatte gaae meget tilbage.

Norge kom ved Bergens Ødelæggelse saa at sige ganske i Hansseaternes Vold. Hidtil, ei blot i denne Periode, men allerede i den foregaaende, havde Nederlændere og Englændere stedse faret paa Norge, nu blev det hansseatiske Contoir saa overmægtigt, at det, spottende alle Forordninger, næsten tilintetgjorde disse Nationers Concurrence og forurettede Nordmændene paa mange Maader.

Hvorledes Handelsens Tilstand i Sverrig var bestaffet, er ei godt at sige; men man slutter vist ikke for raft ved at antage, at den ogsaa her var forværreret. Vel tillod Erkebispfen af Upsala 1437 Nederländerne at handle paa Sverrig; men dette var dog det af de nordiske Riger, som de mindst besøgte. Siden 1433 var Landet Skueplade for Dyrstande og Borgerkrige lige til 1441, og senere plagedes det af de gullandske Raperier og af Misvært, maaskee en Folge af Tørke.

Seer man nu hen til, hvad Christoffer gjorde for Handelsens Fremme, kan jeg ei læsrive mig fra den Anskuelse, at han i Sammenligning med Kong Erik var mindre be-
 sjælet af Interesse for Handelsens og Borgerstandens Dy-
 komst, men derimod nærede et gløbende Had til Hansfor-
 bundet. Maaskee tager jeg Feil, min Mening kan i alt
 Fald ikke tilstrækkelig bevises ved, at han, som det synes mod
 sine egne Rigers Handelsinteresse, drillede Nederländerne ved
 at lægge Beslag paa Skibe fra Campen og Zytphen og frænke
 Staden Zwolle Privilegier ¹⁾, ved at han 1447 tillod Ro-
 stockerne, som især handlede paa Sydnorge, tvertimod Dyr-
 sloes og Tønsbergs Rettigheder, at handle med Bønder og
 Almuen, sælge i Alen og Lis pund og blive Vinteren over,
 isfledetfor, som før var Skif, fra 3die Mai til 14de Septem-
 ber ²⁾; thi alt dette viser vel i Grunden kun, hvad forhen
 er sagt, at Handel og Borgernes Interesser maatte som en
 ubetydelig Sag vige for, hvad Andet man fandt paa. Chri-
 stopher gjorde iøvrigt ogsaa Noget for Kjøbstæderne; han stad-
 fæstede deres Privilegier, gav en almindelig Stadsret, gjorde
 Kjøbenhavn, som Erik ved Mageffiste med Roestilde Bispestol
 havde bragt under Kronen, til sin Residents 1443, tillod Amster-
 dam Handel paa hele Norge og gav den 4de December 1445
 Bergen sine vigtigste Privilegier. De sigtede især til at ind-
 frænke Hanseaternes stigende Magt og til at beskytte Nord-

¹⁾ Sartorius: Geschichte 2ter Bd. Pag. 275.

²⁾ Lange: Norsk Tidsskrift 1847. Pag. 270.

mændene imod dem. Det forbydes saaledes Tydskerne at fælde Træ i Skovene og have Huus paa den venstre Side, den saakaldte Strandside; Nordlandsfarerne skulle oplægge deres Varer i en norsk Kjøbmands Huus og kun være pligtige til at levere deres Creditor det Halve af de indbragte Varer i Afbetaling.

Christophers Bevaagenhed for Handel og Borgere være nu, som den vil, saa er det saa meget visere, at han habede Hansesforbundet, og dette er da ei heller uforklarligt. Man vil erindre, at han var fra et Land, hvori en bitter og blodig Kamp ei 30 Aar før hans Fødsel (1416) var ført imellem de schwabiske Rigs-Stæders mægtige Forbund og det sydtydske Fyrsteforbund (Løveridderne), med de baierske Hertuger, württembergske Grever og den pfalziske Churfyrste, i Spidsen. — Rimeligt er det derfor, at han er voret op med en forudfattet Mobbhydelighed mod disse stolte Stæders borgerlige Trods, endnu rimeligere, at han som Nordens Herster har overført denne Mobbhydelighed paa det nordtydske Hansesforbund. Efter nogen Vægning stadfæstede han vel 1441 Hansens Privilegier i Danmark, men først 1444 i Norge og 1445 i Sverrig. — Bekjendt er hans Anslag mod Lübeck 1447, samt at dette tilfældig mislykkede Forsøg ei skal have bragt ham til at opgive sin Plan; men hvorpaa denne egentlig har gaaet ud, om blot paa at bringe Lübeck under dansk Herredømme, eller maastee endog alle Hansestæderne under de Fyrster, i hvis Lande de laae, er nu ei godt at afgjøre, da Døden den 6te Januar 1448 hindrede ham i dens Udførelse; men saa Meget lader sig dog med temmelig Visshed sige, at, var der ogsaa stundom et tilsyneladende Venkskab mellem ham og Stæderne, saa var det hverken oprigtigt eller kunde blive varigt.

Eredie Periode.

1448 — 1481.

Skjøndt Kjøbstæderne og deres Handelsstand i Danmark i hele denne Periode trykkes af Geistlighedens og Adelens stedse vorende Deeltagelse i Handelen, saa kan det dog ei feile, at disse Vilkaar noget forbedrede sig, da den ydre Handel var ligesaa fri som i forrige Periode, og en mere end trediveaarig Fred hvilede over den største Deel af Landet. Ikkun Bleking og især Skaane led frygteligt ved Kong Carls Udelæggelser 1452, ved hvilken Leilighed Sølvigborg, Helsingborg og Lund (Hvitfeldt siger ogsaa Landskrone) lagdes i Aske; men det øvrige Danmark synes at have været uberrørt af Krigen med Sverrig. Hvor velvilligt Kong Christian end var stemt for Hansestæderne, saa kunde disse dog ei tilrive sig en saadan Magt i Danmark som i Norge eller selv i Sverrig; ikke heller formaacde de her at vanstelliggjøre Handelen i en saadan Grad for fremmede Nationer, at disse, som Tilfældet var i Norge, reent maatte opgive den. Aarsagen hertil laae tildeels i den Omstændighed, at Kongen meest var i Danmark og næsten stedse omgiven af i det Ringeste enkelte danske Rigsraader, der gjorde ham det umuligt at udstede Privilegier „per se“, hvilket derimod ofte nok skete for Norges Bedkommende. Danmarks gunstige Beliggenhed, der nødvendigen maatte indbyde de Nationer til Handel, for hvem Østersøen ei længere kunde spærres, dets store ydre Magt og Anseelse tilligemed den virkelig større Skibsfart og activere Handel, som det besad i Sammenligning med Norge og Sverrig, maatte alt tilsammen lægge Hanscaterne Hindringer i Veien for at paalægge Danmark et Nag, saa tungt, at Landets egen Handel derunder aldeles skulde segne. En heldig Omstændighed var det ogsaa, at Rigets største Handelsstad tillige var Kongens Residentz, og selv de hviere

Stænders Deeltagelse i den udenrigste Handel maatte gjøre Samkvæmmet med fremmede Nationer mere frit, da hine naturligtviis ei fandt sig i at faae deres Skibe opbragte af Hanseaterne, fordi de handlede med Nederländerne, men vel skulde vide at faae dem reclamerede ¹⁾). Christian den Første gav isvrigt ei nogen almindelig Stadsret saaledes som Kongerne Christopher og Hans; derimod bekræftede og udvidede han Tid efter anden Privilegierne for flere betydeligere Kjøbstæder i Danmark. Alt dette giver imidlertid lidet Udbytte den egentlige Handel betræffende og tjener kun til indirecte at vise, hvor usuldfomment de Bestemmelser bleve holdte, der forbøde Gjæsters Ophold om Vinteren og deres umiddelbare Handel med Bønderne, som Forprang og Landprang ²⁾). En særegen Opmærksomhed fortjener derimod Christians Forordning af 1475, da deri forefindes Bestemmelser, der vilde være ligesaa hensigtsløse, som de ere paafaldende, betragtede fra vort nuværende Standpunkt, men derimod ere forklarlige, naar vi tage tilbørligt Hensyn til den Tids Anstuelser og de daværende Forhold. Den findes i Hvitfeldts Historie om Christian den Første, Qvartudgaven Pag. 261 og er her vedføiet for Næmheds Skyld: „1) Lybske maae seile ind i „Danmark, men Danste ei til Lybskland med deres Kjøbmandskab; de Danste maae seile indenfor disse 3 Riger. „2) Lybske maae udføre og kjøbe allehaande Varer uden „Korn, Honning og Heste under 5 Mar, undtagen paa Ribe Mark, „ked, og Hors bedre end tre Mar og yngre end 5 Mar. 3) „Orne maae af indenrigste Mænd drives til Falsterbo i „Skaane, Dragør og andre Fisserleier, ligeledes til Åsens, „Kolding og Ribe og ei længere mod Syd. 4) Bønderne „maae kjøbe og sælge med Kjøbstæds-mænd, ei til Forprang og „ei med Gjæsterne; Gjæsterne maae kjøbslaae med Kjøbstæds-mænd og ei med Bønderne; ingen Mægtig eller Umægtig,

¹⁾ Regesta diplomatica Daniæ Pag. 510 Nr. 4518.

²⁾ Saaledes Kolderup-Rosenvinges Samling af gamle danske Love. 5te Deel Pag. 309.

„Mandelig eller Verdselig og Embedsmand maa gjøre Kor-
 „prang uden til sit Bords eller sin Gaards Behov uden udi
 „frie Markede, der kjøbe og sælge efter gammel Sædvane.
 „Den, der gjør herimod, har forbrudt, hvad han haandterer,
 „og dertil tre Mark. 5) Det tydske Compagnie skal aflæg-
 „ges; men hvo som vil af de Tydske, maae være i de Dau-
 „skes Compagnie. 6) Ingen udenlandsk Kjøbmænd maae
 „blive i Landet om Vinteren, men komme igjen med første
 „aabne Vand og reise bort inden St. Andreas's Dag; de
 „skulle ligge i Kost hos Borgere og ei andensteds, men maae
 „ei gjøre Borgerne Forkjøb eller Forfang. 7) Borgerne
 „maae ei tage fremmede Kjøbmænds Penge og Gods eller
 „have Nederlag med dem og bruge til Kjøbmændenes Nytte
 „og Gavn. Den, der gjør herimod, skal bøde 40 Mark til
 „Byen. 8) Borgerne maae forfragte Tydske deres Skibe
 „og føre deres Gods til Tydskland, men ei selv sende Gods
 „eller Kjøbmandskab ud. 9) Seilads i Vesterhavet skal være
 „som hidtil. 10) Naar Noget vil indføre tydsk Vl at sælge,
 „skal han give Kongen et Lod Sølvs af hver Læst, til hans
 „Fadabuur, og ei sælge en Tende dyrere end 18 Skilling;
 „den der har mindre end een Læst, give mindre Sølvs. 11)
 „Til eget Forbrug maa hentes Vl uden at give Sølvs. 12)
 „Alt andet Gods skal fortoldes. 13) Denne Forordning
 „skal paagaae næste St. Andreas's Aften og vedblive, til vi
 „med vort Raad blive enige om Andet“.

Vi ville først omtale § 7. Her forbydes en Uffik, som vi let kunne begribe, var herskende paa hiin Tid, den, at Borgerne ved deres egne Privilegier og Hanseaternes Penge af Bønderne opkjøbte Landets Produkter for Tydskerne eller ved at holde Bod for disse (Nederlag) udsolgte de Tydskes Varer umiddelbart til Landmanden. Den ulige større Kordeel heraf blev naturligviis paa Hansekjøbmandens Side, og Borgeren sank derved ned til at blive hans Commissionair eller Handelsbetjent ¹⁾. En sliq Handel maatte være til stor

¹⁾ At komme efter visse Udtryk i gamle Kjøbsadlvore, synes denne

Skade for Landets virkelige Kjøbmænd, og det Samme er derfor ogsaa en i Hansfestæderne almindelig vedtagen Regel; saaledes findes den i en Hansereces af 1388, hvor det forbydes de preussiske Stæder at bruge fremmede Penge til Handel paa Nowgorod ¹⁾). Sammenholde vi § 1 med § 8, saa see vi, at det egentlig ikke var den udenrigske Skibsfart, som var de Danske forbuden, men derimod den directe Handel i en Hansestad med Landets Producter, og dette vistnok, fordi den kun brugtes til dermed at omgaae Lovene. Mig i det Ringeste forekommer det sandsynligt, at en saadan Handel egentlig bestod deri, at den danske Kjøbmand for Tydskeren og med hans Penge opkjøbte Landets Producter af Bonden, og for at dette ei skulde blive vitterligt, i sit eget Skib førte dem til Eiermandens Fødeby, hvorfra han da atter for denne, men paa sit eget Navn førte tydske Varer til Danmark, hvor han afhændede dem umiddelbart til Bonden. Dette var da kun at omgaae § 7 og førte til samme Resultat, som hiin ovennævnte Uffik. § 2 er grundet i Frygten for at blotte Landet for uundværlige Producter, en Anstuelse, som ei alene tilhører hiin Tid, men en langt senere. Dersom § 3 ikke maa forklares i Analogie med § 1, hvilket jeg ikke ligefrem vover at paastaae, saa veed jeg rigtignok herom ingen anden Forklaringsmaade. § 5 indeholder en moderat Bestemmelse om en fordærvelig Indretnings Udskaffelse og en gavnlige Indførelse, og, maa man endog indrømme, at denne Moderation kunde medføre en Illudering af den egentlige Hensigt, saa maa det dog heller ikke glemmes, at uden hiin Tilbedelse for Tydskerne at være i det danske Compagnie, dette maaskee aldrig var blevet til, og en betydelig Forskjel bli-

---

Brug af Gjæstpenge tillige at have været en Fornærmelse mod Kongens Toldindtægter, cfr. K. Christophers Stadsret for Kjøbenhavn Cap. 3 § 14, og K. Hans's almindelige Stadsret § 82, begge anførte i Holderup-Rosenvinges Samling af gamle danske Love, 3te Deel Pag. 150 og Pag. 547.

¹⁾ Sartorius Geschichte, 2ter Theil. Pag. 453.

ner der dog altid paa, om der eristerer et tydsk Compagnie, eller et danst hvori der kan være Tydske. De andre Paragrapher behøve ingen Forklaring.

Hvad Norge angaaer, da synes man i denne Periode at have stræbt at gjøre Bergen til Stapelstad for Nordlandene og Norges Vilande. Dette maa ansees for at have været ligemeget i Kongens Interesse, som derved fik Tolden concentreret paa eet Punct, og i det hanseatiske Contoirs, der paa dette Sted var i Besiddelse af en Magt, som satte det i Stand til at hindre al Concurrence eller i det Mindste indskrænke den til en Ubetydelighed. Men en saadan Stræben efter at gjøre Bergen til den eneste Stad paa hele Norges Vestkyst, hvorpaa udenlandske Kjøbmænd maatte handle, var da ret stiftet til at give hele denne Handel i Tydskernes Bold, hvilket ogsaa blev Tilfældet, saa at deres Magt og Overmod aldrig steg høiere end netop nu. Vi ville her give et lidet Omrids af Contoiret, og hvad dermed staaer i Forbindelse. Oprindeligt havde Hanseaterne boet til Veie hos de norske Kjøbmænd paa Bryggen, senere fik de selv Eieendom her, og efter Stadens Udplyndring fordrev de Nordmændene aldeles herfra ved at kjøbe og tilpante sig alle Huse og Grunde af de forarmede Borgere, som nu maatte flytte over paa Strandsiden. Og selv her søgte de at skaffe sig Gaarde og Grunde, uagtet det, som vi vide, stred mod Kongens Forordning. Paa Bryggen var dog det egentlige Contoir, som bestod af 22 særskilte Kjøbmandsgaarde, der tilhørte de Stæder, som havde ladet dem bygge, og beboedes kun af Folk fra disse Byer. De stode alle under et Kjøbmandsraad, bestaaende af een eller to Oldermænd og 18 Ældste; men i enhver enkelt vare mange Selskaber eller saakaldte Familier, der om Sommeren vare affondrede fra hverandre og stode hver under sin Forstander. Lige op til Contoiret stødte det Qvarteer, som beboedes af de tydske Haandværkere, som her med et fælleds Navn kaldtes Skomagere. Tydskerne, som i Norge og Sverrig spotviis hedde „Garper“,

der omtrent svarer til vort „Pralhans“ udgjorde saaledes flere Tusinde meest vaabenføre Mandfolk, der beboede deres egen By og kunde saaledes være i Stand til at udøve de Dptoirer, som vi snart komme til at berøre. — For egen Regning drev de liden eller ingen Handel; de vare blot Factorer for dem i Hansfestæderne, der handlede paa Bergen under Navn af Bergenfarere, og sluttede sig i Selstaber, meest for til gjensidig Sikkerhed at bestemme Skibenes fælleds Afgangstid. At tale om Privilegier i Bergen er, hvad denne Periode angaaer, næsten overflødig; thi man kan med saa Ord sige, at de, som ikke vare til Fordeel for Tydsterne, ikke kunde komme i Udøvelse, fordi disse havde tiltaget sig det Privilegium at gjøre, hvad de vilde. De spærrede saaledes det paa Bryggen værende Fiskeværk for Nordmændene fra Stranden, indtil de selv havde kjøbt, hvad de vilde have af Landboerne. Et saadant Tyranni maatte naturligtviis forege det gamle Nag mellem Norste og Tydste til et bittert Had, der kun ventede en Anledning til at bryde ud i aabenbar Kamp. Da saaledes Oluf Nielsen atter 1455 blev Lehnsmænd i Bergen, gjorde Tydsterne formelig Opstand og dræbte ham, Biskop Thorleif og flere Andre, i Alt 60 Menneffer, samt opbrændte Munkeliff Kloster og Kirke, som de dog senere opbyggede. Oluf Nielsen havde et Par Gange forhen været Lehnsmænd her og muligens paa urigtig Maade indskrænket Hanseaterne; dog blev han 1447 frikjendt af Christoffer. Han synes overhovedet ei at have havt nogen elskværdig Character, herte maastee og til dem, paa hvem det Forbud i Christian den Førstes Forordning kunde paa, at nemlig ingen Geistlig eller Verdelig maatte drive Røveri enten til Søes eller Lands; men saa Meget bliver ligesuldt vist, at ved hans og Bispens Træb var saavel den høieste verdslige som geistlige Magt krænket. Følgerne heraf bleve dog ei andet, end en pavelig Banskættelse; thi Kongen gjorde Intet herved, men lod Tydsterne regjere i Bergen som hidtil, og endnu 20 Aar herefter see vi dem haane Norges Rigsraad, da det foreviste

dem Kongens Forordninger, og med 600 harnissklædte Mand tvinge Erkebispfen, Bispen af Bergen samt Lehnsmanden, der vilde reise til Rigsraadet i Dpslo og klage, til den Erklæring, at de Intet havde at klage over. Dette blev oplyst for Kongen, men denne stadfæstede derpaa alligevel 1478 Tydskernes Privilegier. Nostockerne handlede især paa det Søndensfjeldske, navnlig paa Dpslo og Tønsberg. De erholdt de af Kong Christopher givne Privilegier fornyede og bekræftede af Christian den Første ei mindre end ni Gange (1451, 1453, 1455, 1456, 1458, 1469, 1474, 1477 og 1478), og det uagtet disse aabenbart strede mod Byernes Kjøbstadsprivilegier, som Christian selv to Gange og en Gang ved Prinds Hans og en Deel af det norske Rigsraad havde bekræftet. Saaledes især 1469, da han den 3die Juni til Dpslos Bedste fornyede Byens Privilegier og udtrykkelig forbød Gjæst at handle med Gjæst eller blive Vinteren over, og derpaa brød dette sit givne Tilsagn ved den 5te September Ord for Ord at stadfæste Nostockerne tidligere givne Rettigheder. Det er, efter hvad her er fortalt, vist ei overdrevent at sige, at den norske Handelsstand og de norske Kjøbstæders Wilkaar ei havde været saa sørgelige i hele Unionstiden som i denne Periode.

I Sverrig førtes Handelen i det Væsentlige som i de to foregaaende Perioder; men vi maae dog indrømme, at Betingelserne for den ingenlunde vare lige eens til alle Tider i denne Periode. Uheldigt synes de at have været i Tidsrummene 1448 — 1457 og 1464 — 1470; thi i det første rasede Pest, Misvært, Hungerenød og Krig, og i det sidste atter Pest og en ødelæggende Borgerkrig. Ved Krigen led især Ny-Lødese meget og Kong Carls Bægring ved at stadfæste Hanseaternes Privilegier 1456 synes snarere at have været til Skade end Gavn for Sverrig, som selv ingen Søhandel havde, og hvorpaa Farten for fremmede Nationer vanskeliggjordes ved de Danskes Raperier, især fra Gulland. Dog i een Henseende gavne han Handelen, ved nemlig

1453 at forbedre Mynten og fastsætte et bestemt Forhold mellem den svenske og udenlandske Mynt. Medens derpaa Kong Christian herskede i Sverrig 1457—1464, var der vel saa temmelig indvortes og udvortes Fred; Hanseaterne fik nu ogsaa deres Privilegier fornyede 1462; men paa den anden Side led Kjøbstæderne ved, at Lydsfernes Magt steg til en Høide, som ei havde været seet siden Kong Albrechts Dage. Sørgeligt var dog vist Tiden 1464—1470. Man har fra Aaret 1475 en Bestemmelse om, at Danske og Svenske maatte frit seile og handle paa hinandens Lande; dog denne Handel blev vistnok til størst Fordeel for de Danske, dersom vi kunne troe det svenske Rigsraads Udsagn i Tselge 1491. Det sidste Decennium af denne Periode var derimod bedre for Kjøbstæderne; thi Steen Sture indskrænkede Lydsfernes Magt ved den 14de October 1470 ¹⁾ at høre deres Ret til at udgjøre Halvparten af Byernes Magistrat, men vedligeholdt dog en god Forstaaelse med Hansestæderne; og Bøndernes selvtagne Ret til at forhandle Kjøbmandsvarer fratoges dem ved Calmar-Recessen af 1474. Dette bragte Handelen nogenlunde til Live, og Riimkrøniken taler udtrykkelig om den foregæede Tilførsel og billige Priis paa Salt og Humle.

Før vi gaae over til at omtale Kong Christians Forhold til de fremmede handelsdrivende Nationer, ville vi paavise de Forandringer, som i denne Periode foregik med Hanseforbundet. Den tjaarige Waabensstilstand, som Christopher 1441 havde formaaet Hansen til at indgaae, blev flere Gange for-

¹⁾ Jeg har heri fulgt Geijer, vide 1ste Deel Pag. 261 Note 8; men i Dalins Geschichte Schwedens 2ter Theil Pag. 602 staaer *Dominica prima post festum St. Brigidæ 1471*. Rimeligt forekommer det mig her at læse *Birgittæ* (7de October) istedetfor *Brigidæ* (1ste Februar); thi det bliver da den 13de October 1471, altsaa to eller tre Dage efter Slaget paa Brunkebjerg, hvilken Tidsangivelse bedst synes at passe med de hos Geijer ansøgte Omstændigheder.

nyet, sidste Gang i Münster 1480 paa tyve Aar. Til en Fred kunde det derimod aldrig komme; tværtimod vedblev den gjensidige Forbittrelse at være saa levende, at Hausen endog nogle Gange (saaledes 1472) tog den Beslutning, at afbryde al Forbindelse med Nederländerne. Heller ikke tiltraadte nogen af de betydeligere Stæder i Holland og Zeeland, som før havde hørt til Forbundet, atter dette, men stille sig for stedse derfra. Man vil erindre, at det var paa denne Tid, at den burgundiske Stat med en forbausende Hurtighed, lig et lysende Meteor, hævede sig paa den europæiske Horizont. Denne forenede under Hertugerne Philip og Carl alle de Provinser, som nu udgjøre Kongerigerne Holland og Belgien, undtagne Overysel, Utrecht, Groeningen og nogle mindre Herstæder. De nederlandiske Stæder vilde og kunde saaledes ei længer ansee sig for tydske, men blot for burgundiske, og dette var vistnok en medvirkende Grund til deres bestandige Adskillelse fra den tydske Hænde. Dog det var ikke blot umiddelbart Tab, som de voldede Forbundet ved deres Adskillelse og Deeltagelse i den østersøiske Handel, de gave ogsaa herved middelbart Anledning til Strid eller i det Mindste Lunkenhed mellem de vendiske og preussiske-lieflandske Stæder. Ifølge Fordraget af 1441 tilstode nemlig Nederländerne de sidste 9000 Pund Flamsk i Erstatning for 22 af deres Skibe, som de 1438 med Urette havde kapret. Denne Sum blev først senere betalt derved, at Amsterdam tillod at hæve en Afgift af ethvert af dens Skibe, som kom til en preussisk eller lieflandsk Havn. Hvad altsaa de vendiske Stæder søgte at forhindre, det søgte de preussiske og lieflandske at fremme. Alt dette indskrænkede for bestandigt Forbundets Magt, ei at tale om Begivenheder, der for en Tid gjorde det endnu svagere, saaledes den skrækelige Kamp 1454—1466 mellem Polen og den tydske Orden, i hvilken de lieflandske og preussiske Stæder toge en virksom Deel. — Men ei blot i ydre Magt, ogsaa i indre Velstand aftog Forbundet. Den rige Handel paa Østersøen maatte det dele med Nederländerne,

det blomstrende preussiske Opland blev i hiin Krig næsten forvandlet til en Ørken, og 1477 faldt Pleßkov og Kongorod i Ivan Basiljewitsch's Hænder, og strax sank Handelen herpaa saare betydeligt, snart gif den aldeles til Grunde. Tre Aar i Forveien havde Utrechter=Fordraget endeligen udjevnet den lange Strid mellem Hansen og Engländerne, men kun saaledes, at ogsaa disse maatte tilstaaes Udgang til den nordiske Handel. Fra den Tid, at deres Klædemanufakturere vare komne i Flor og kunde maale sig med de flanderste, synes de især at have søgt Markeder for Udsætning af deres Produkter, og det var da Norge, Preussen, Liefland, men ogsaa Danmark, hvormed de søgte at komme i Handel. Forsøget strandede tilsidst i Norge og Danmark ved deres egen Voldsomhed; men den preussiske og Lieflandske Handel og den directe paa de vendiske Hansestæder hævdede de derimod trods alle Hansens Drillerier.

Hvad endelig Kong Christian den Førstes Forhold til fremmede Handelsnationer angaaer, da stod han næsten uafbrudt i en meget god Forstaaelse med Hansforbundet; thi opstod der end stundom Klager over Kaperier, som i 1452, saa jevnedes dette dog snart, og blev ogsaa Kongen fortørnet over Lybskernes Bold og Uretfærdighed, forsonedes han hurtigen ved Gaver og lempelig Tale. Overhovedet støttede dette Venstabs sig paa en gjensidig Overbeviisning om hinandens Lundværlighed. Hverken det danske eller det norske Rigsraad synes at have været Hansen synderlig bevaagent; men „Kongen var Stæderne meget hengiven“, som den lybske Borgermester Godike siger i sit Brev om de norske Privilegiens Stadfæstelse, dateret Kalvsfund den 17de Juli 1455. Dette var da ogsaa en stor Sandhed; thi under 1ste Juli 1455 havde Christian blandt andre Privilegier ogsaa givet dem et, hvorefter alle Privilegier, som strede mod Hansens Monopolier, og som maafkee andre Nationer kunde fremvise, skulde være døde og magtesløse. Den samme Velvillie vedblev han at vise dem lige til sin Død. Gav han end andre Natio-

ner Privilegier (med sliige Dotationer var han nemlig aldrig knap), saa tog han dem dog snart tilbage, naar Stæderne ønskede dette. En saadan Hengivenhed, der blev til Uretfærdighed mod hans egne Undersaatter, kan ei forklares som en nødvendig Følge af hans Forhold til Sverrig; man kan da lige saa godt ublede den fra, at han var en tydsk Kyrsteføn og opdragen af en tydsk Kyrste, der især skyldte Stæderne sin hertugelige Krone. Den egentlige Hovedgrund bliver dog vistnok Kongens bestandige Pengesforlegenhed, der gif saa vidt, at endog hans Dronnings Juveler pantsattes i Lübeck. Kong Christians Historie viser for mange noble og ridderlige Træk, til at man bør drage hans ædle og retsindige Charakter i Tvivl; kun hvor det gjaldt Pengesager, nedlod han sig stundom til Handlinger, som vi i det Mindste vilde kalde lave¹). Nederländerne, som alt ved hans Regjerings Tiltrædelse synes at have havt betydelig Handel i Danmark og især i Norge, gav han vel ogsaa Privilegier; saaledes fik Amsterdam 1471 Ret til at handle paa Bergens Strandside baade med stor og liden Vægt; men samme Aar synes han at have gjort denne Ret ugyldig ved et andet Privilegium, som han gav Stæderne. Forholdet til Burgund kunde, som man skulde troe, under saadanne Omstændigheder ei være venstabeligt; dog naar man undtager lidt Uenighed om nederlandske Skibes Opbringelse, medens Kongens Broder Gerhard laae med Flaaden under Norge 1452, kom det ellers ei til nogen Strid. For hine Skibe gaves Skadeserstatning til Hertug Philip 1454, og med Carl sluttedes endog et Forbund, som rigtig nok var af liden Betydning. Englænderne havde vistnok lige siden Margrethes og Eriks Dage besøgt baade Norge og Danmark; men først i denne Periode blev deres Handel af nogen Bigtighed, og 1450 og 1465 sluttedes de første befjendte Handelsstraktater med dem. Ifølge den sidste maatte de frit handle i Kong Christians Lande; dog da Bergen betragtedes som Stapelstad for Nordlandene og Jøland, saa

¹) Zahns Unionshistorie Pag. 262 Note 3.

var Handel og Hifteri derpaa strengt forbudt baade af Kong Christian og Kong Henrik. Ikke desto mindre seilede de til Island, og 1467 ihjelslog de Kongens Foged, plyndrede og røvede og toge den opkrævede og samlede kongelige Skat. Skaden beregnedes med den Tids Overdrivelse til 217348 engelske Rosenobler, og de Danske sagte nu at kapre de gennem Sundet seilende engelske Skibe. I Christians sidste Aar synes Forholdet at have været bedre, og den 26de April 1478 fornyedes Traktaten af 1465, dog kun paa to Aar.

At hiint berømte Unionsubkast i Calmar 1397, vistnok nærmest udgaact fra den nordiske Geistlighed og navnlig fra Biskop Peder Jensen i Roskilde, ei var at betragte som stort Andet end offensiv og defensiv Alliance mellem Rigerne for at opretholde den indre og ydre Fred i Norden eller, som det hedder, en fjærlig Bevindelse, det kunde og vilde Kong Christian ligesaalet indsee som hans Forgængere eller Efterfølgere. Istedetfor at regjere i tre Riger vilde man regjere tre Riger under Eet, og idet man søgte at gjøre noget Mere ud af Foreningen, end hermed var paatænkt, blev deene ei engang til det, som den skulde have været. At dette nu nærmest maa betragtes som en Følge af den lovløse Adels Fejdelyst og Tidens Sjoleringsaaend, der alene maatte gjøre alle slige Foreninger umulige, hører ei herhen at vise; vi skulle blot see, hvad Indflydelse de nævnte Handelsnationer i denne Periode havde paa Unionsforholdene. — Om Nederlanderne og Engländerne kan med temmelig Visshed siges, at de herpaa ingen mærkelig Indvirkning udøvede, og hvad de vendiste Stæder angaaer, da var deres ogsaa saare ringe. Af det Foregaaende er let at forstaae, at de stedse vare paa Kong Christians Side; men de faaGange, de optraadte som Mæglerere (saaledes 1456), udrettebe de Lidet eller Intet. Med Staden Danzig havde Christian nogen Strid paa Grund af Carl Knudsens Dphold der og sit Forbund med den lieflandske Hærmester, og denne bilagde de 1459 i Lübeck i Forening med Hertug Adolph.

Fjerde Periode.

1481 — 1523.

Denne Periode omfatter en Trediedeel af hele Unionstiden og indbefatter tvende dansk fødte og danskfødte Kongers Regjering. Allerede dette maatte være til Gavn for den nordiske og navnlig den danske Handels Opkomst; men naar vi nu tillige kunne tilføie, at de meer end nogen af deres nærmeste Forgængere og Efterfølgere havde Lide og Hjerte for Borgerens Lære og Borgerens Lykke, da bliver det os klart, at en bedre Fremtid, selv uden ydre heldige Omstændigheder, maatte oprinde for Kjøbstæder, for Handel og for Alt, hvad dermed stod i nøie Forbindelse. Nu først, da Kongerne ei længer vare gjeldbundne Tjenere af den forðum mægtige og endnu stedse rige Hansesjemand, kan der være Tale om Handelspolitik. Denne maae vi dog ei tage i streng Betydning; den viser sig ogsaa meget forskjellig under Kongerne Hans og Christian den Anden. Den første havde Hanser, fordi denne var ham imod i hans Planer mod Sverrig, hvorover det kom til Krig; men da nu Stæderne gave Afkald paa al Handel med dette Rige, stadfæstede han atter deres Privilegier i Danmark og Norge og underordnede saaledes sine Rigers Handelsinteresser for sin egen Indlingsidee, Sverrigs Gjenerholdelse. Hertil kommer, at skjøndt Hans virkelig havde Lust til at ophjælpe Handelsstanden, saa tillob hans billige og retsindige Charakter ham ikke at gjøre Brud paa edelig indgangne Forpligtelser og hindrede ham saaledes i at modsætte sig de høiere Stænders Indblanding i Kjøbstædernes Handel. Underledes var det med Kong Christian, der betragtede Handels Opkomst og Borgerstandens Frigjørelse som et af Regentens vigtigste Formaal. Herved bragte han Handelsinteresserne til deres Ret og kan saaledes egentlig kaldes den nordiske Handelspolitiks Staber. Vi-

gesom Hans var han en Kjende af Hansen og en Ven af Nederlænderne; men den første var han imod, nærmest fordi deres Privilegier stædede hans Undersaatter, og de sidste begunstigede han vel, men fremser dem dog sine egne Rigers Handelsstand. Christian besad ogsaa en heel anden Tænkemaade end Kaderen; hans reformatoriske Aand, ladende haant om Alt, hvad der hvilede paa Privilegier og Tidernes Hævd, ja endog paa hans egen besvorne Haandsæfning, kuldfaste alle Skrancker og sprængte alle Baand og gjorde derved virkelig Børgerne frie og Bondens Tilstand taalelig, men ved Midler, der i Moralitet staae langt tilbage for Ticmedene. Dypreiste ved saadanne Midler og paa en saadan Maade faldt disse Gøder tilligemed deres ubefindige Skaber, hvis egen Fremtid blev et sørgeligt Billede paa den, hans Værk gif imøde.

I Danmark gav Kong Hans en almindelig Stadsret den 16de Februar 1484 eller 1487¹⁾, og desuden stadfæstede og udvidede han til forskjellige Tider de enkelte Byers særskilte Privilegier, saaledes Kjøbenhavns den 7de Januar 1485. De i disse Stadsrettertagne Bestemmelser om Handelen vare ikke synderligt forskjellige fra det alt Bestaaende, og denne førtes ogsaa som hidtil. Dog, medens Mellemhandelen i alle tre Riger bekræftedes, og Nederlændernes Privilegier stadfæstedes i Calmar-Recessen af 7de September 1483, fik Hanseaterne ei deres fornyede for 5te Mai 1485, og det kun paa kort Tid. Imidlertid vedbleve de at have den vigtigste Andeel i Handelen paa Danmark, og denne beholdt Hamburg endog i Krigen 1509—1512, da det nemlig sluttede sig til Kongen. At paa den anden Side Engländerne og især Nederlænderne, hvilke Nationer Kongen tydeligt begunstigede, ogsaa maae have drevet betydelig Handel, er meer end rimeligt²⁾. Iøvrigt begyndte allerede i

1) Forordningen er udstedt i Kjøbenhavn; om Kong Hans den 16de Februar 1484 var her, veed jeg ikke; men, at det var Tilfældet 1487, er vist. Efr. Hist. Tidsskrift 4de Deel Pag. 553.

2) Sartorius Geschichte der Hanse Pag. 285 Not. 23.

denne Tid Silden at forlade Skaanes Kyster og trække sig til Bigen. Sildefiskeriet i Limfjorden, især ved Ribe, blev derimod af større og større Bigtighed, og her var det fremmede aldeles formeent at fiske. Skjøndt vi nu maae antage, at Rigets vigtigere Sehavne omtrent vare lige tilgængelige for de ovennævnte fremmede Nationer, saa vedbleve Kjøbstæderne dog at være i en meget simpel Forsatning. Dette kom vistnok for den allerstørste Deel af den toldfrie Adels og, Geistligheds Handlen og det meget Landprang. Christian den Andens Bestræbelser gik især ud paa at hæve disse Under, uagtet man ei maa glemme, at nogle af hans dertil sigtende Bestemmelser allerede forekomme i Kaderens Forordninger. Men for at gennemføre dette i sin Heelhed udfordredes en levende Overbeviisning, vel at mærke: i Forening med Kraft og Udholdenhed, og disse Egenstaber maae vi rigtignok tillægge Christian den Anden fremfor Kong Hans. Saaledes var Tilintetgjørelsen af Bondens Landprang, som dog synes lettest at hæve, forbunden med næsten uoverstigelige Banffeligheder. Man vil erindre, hvorledes Bonden endnu den Dag i Dag i visse Egne har en fast ubetingelig Lyst til at befatte sig med Handel, der ei vedkommer ham, men endog er ham forbuden; og man maa nu hertil feie, at den Tids betydelige Markeder, hvor Omsætningen naturligviis var fri, og hvortil dengang meget mere Handel var knyttet, end nu er Tilfældet, særdeles begunstigede sliq Landprang; at der vistnok gaves en egen Art privilegerede Bisefkræmmere (Landsfæringe)¹⁾, at baade Adel og Geistlighed holdt Dmløbere for at affætte deres Varer, at der vare mange ulovlige og meget benyttede Snighavne, i hvilke Prangeren directe og uden Tolds Erlæggelse kunde kjøbe af den fremmede Handelsmand. Christian indskrænkede derfor Markedernes Antal i Sjælland til fire og i Skaane til fem, ei at tale om, at de ældre Forordninger om Landprang og ulovlige

¹⁾ cfr. Kolderup-Rosenvinges Samling af gamle danske Love 5te Deel, Pag. 614.

Havne Stærpedes, især for Skaanes' Vedkommende. Hvad dernæst de høiere Stænders Handel angaaer, da havde allerede Kong Hans forbudt Præsterne sligt, i det Mindste paa nogle Steder; nu uvidede Christian den Anden dette Forbud først til den lavere Adel og Geistlighed og siden ved Forordningen af 26de Mai 1521 endog til Rigets Prælater. Foruden at han saaledes paa enhver Maade søgte at hæve hine tvende Onder, traf han tillige nogle andre Foranstaltninger til Handelsens Fremme. Saaledes indførtes almindelig Maal og Vægt i Danmark, Bragere ansattes i Byerne ved Limfjorden til at mærke Sildetonderne, Drefundstolden forlagdes til Kjøbenhavn, hvilket maastee stod i Forbindelse med hans Plan at gjøre denne By til en Stapelstad, og Malmø blev 1518 den eneste skaanske By, som Fremmede fik Ret til at besøge. Det er naturligt, at en Konge, der saa dybt krænkede de hans egne Undersaatter tilsvorne Rettigheder, ei heller bekymrede sig om Hansestæderne, men forbød dem Fiskeri ved Sjælland, paalagde dem en forøget Told og indskrænkede dem paa andre Maader. Spørges nu, hvad Resultat der opnaaedes for Handel og Kjøbstæder i Danmark ved alle disse tildeels voldsomme Forholdsbregler, da maae vi svare: „et forholdsviis ringe“. Dette Udsald maa imidlertid ingenlunde tilskrives Kong Christian; det var en naturlig Følge af, at ingen af Hovedforandringerne bestod meer end saa Nar. Men det er nødvendigt at lægge Mærke til, for at forklare sig den simple Forfatning, hvori de danske Kjøbstæder endnu vare ved Slutningen af hans Regjering. Af en Registrant (ansført i Behrmanns Christian den Andens Historie, 2den Deel Pag. 120 — 130) sees, at alle Kjøbstæderne i Skaane, Sjælland, Laaland, Falster, Fyen og Jylland kun udredede tilsammen 616 Ryttere til Krigen med Sverrig, hvilket Antal, beregnet til Penge efter den deri ansatte Takt, udgjør 18480 Mark Dansk eller omtrent lige saa mange Tønder Korn. Om vi endog antage, at Skaane og Sjælland ere lavere ansatte paa Grund af Indqvartering, saa bli-

ver det dog en paafaldende lille Sum. Af de sammesteds anmeldte frivillige Gaver fra det Nord for Kiimfjorden beliggende Jylland sees, at Prioren i Dueholm Kloster gav lige saa Meget som hele Byen Nykjøbing, at Provsten i Westervig gav Meer end Byen Thisted, og en Herremand paa Bratstov i Penge og Korn Meer end Hjørring. Dette maa nu give os et meget ringe Begreb om de danste Kjøbstæders Velstand paa den Tid; men ikke at tale om, at saadanne enkelte Optegnelser afgive et i og for sig meget ufuldkomment Beviis, der kun kan tjene til at bestyrke, hvad man af Sagens øvrige Sammenhæng maa ansee for sandsynligt, saa kan det ligefrem antages, at de med Hensyn paa Rigets største Søhandelsstæder, Kjøbenhavn og Malmø, vilde føre aldeles paa Viltspor. Disse Byer ere ansatte til 40 og 30 Ryttere, altsaa til 1200 og 900 Mark eller Tonder Korn, en ubetydelig Sum, medens vi af Andet vide, at de vare vigtige Handelsstæder med mange velhavende og enkelte vistnok meget rige Borgere. Saaledes formaaede Kong Christian en vis Johan Frimand i Kjøbenhavn og Hans Mikkelsen, Borgermester i Malmø, til at laane Generalen for de franske Leietropper Gaston de Brezé 80000 Gylden, en Sum, der altsaa var ni Gange saa stor som alle Kjøbstædernes Krigsskat. Skjendt man saaledes med Grund kan undtage disse og muligens et Par andre, som Ribe og Aalborg, saa synes det dog at være rimeligt, at Borgerne i de fleste Byer dengang langt meer nærrede sig af deres Markjorder end af Handelen, for hvilken Kong Christian den Anden fremtryllede et altfor tidligt Foraar, som derfor blev uden Sommer, uden Høst.

Norges Handel var, som vi vide, ved denne Periodes Begyndelse aldeles i Hanseaternes Bold, der især i Bergen vedbleve at handle ligesaa overmodigt og lovløst som forhen. Men for Kong Hans vare disse ikke saa uundværlige som for Christian den Første, og de maatte snart erfare, at den nye Konge ingenlunde var dem bevaagen. Hvad der netop havde

faa ganske givet Handelen i Forbundets Magt, var, at Bergen var bleven en Stapelstad for Nordlandene og Norges Bilande, ja for hele Vestkysten. Ved Halmstads-Recessen af 1ste Februar 1483 blev nu bestemt, at alle Nationer „hel- ligt og leidet“ maatte fare paa Bergen og enhver anden Stad i Norge, og 1489 og atter 1490 gav Kong Hans Englænderne Lov til at fiske og handle paa Island. Nu kunde den dræbte Oluf Nielsens Søn, Axel Slussen til Gunderslevholm, ogsaa faae Lov til at tage Hævn over sin Fa- ders Drab, og dette gjorde han da ogsaa saa eftertryffeligt, at Lübeckerne 1490 maatte indgaae Forlig med ham og be- tale ham 7000 Mark Lybst; Biskop Thorkleifs Frænder havde de alt 1486 udsonet med 8000 Mark Lybst. Men hvad der bedst viser Kongens Sindelag mod Hanseaterne, er, at han 1493 fandt sig i, at Axel Slussen brød Forliget og fortsatte sit Kaperi eller Røveri i flere Aar. Denne Feide skadede vel Stæderne, men gavne de kun lidet Norges Han- del, der først i Prinds Christian fik en ivrig Forsvarer. I Bergen, hvor han var 1507 og 1509, gav han først Ne- derlænderne og dernæst Hanseaterne Ret til at bjerge deres Brag. Det er isøvrigt mærkeligt, at paa samme Tid, som Hanseforbundet havde vidst at staffe sig mange overdrevne Rettigheder, havde de ei formaaet at erholde en sli- g billig Tilladelse, sandsynligviis fordi det her ei gjaldt Borgernes, men de høiere Stænders Interesse. Nederlænderne, eller egentlig Staden Amsterdam, fik tillige Ret til at lade Varer blive Vinteren over paa Dplag i Bergen, og 1509 fik Vhens egne Borgere Forkjøbsret paa Torvet og paa ethvert frem- med Stib i de første 14 Dage efter dets Ankomst. Chri- stian endte ogsaa Striden med Moskøerne. Disse havde 1483 af Kong Hans faaet et, som det synes, noget ind- strænket Privilegium, 1487 et meer udvidet og endelig 1489 et ligelydende med Christophers af 1447. Da nu Dpslos Borgere klagede til Prinds Christian over, at disse Lybster- nes Privilegier havde ført til, at der i Dpslo nu neppe ga-

ved 60 huusarme Stoddere, hvor der tilforn havde været 5 à 600 rige Mænd, saa forordnede han den 7de Januar 1508, at Dpslo i Fredstid kun skulde staae under Kongen umiddelbart, forbød Lydskerne Vinterleie og al Handel med Bønderne, men tillod dem Brugen af Dpslos Privilegier, naar de toge Borgerstab og inden to Aar givtede sig. Som Konge begunstigede Christian Nederlænderne og andre Nationer fremfor Hanseaterne, mod hvem han vedblev at bestjærme sine norske Undersaatter ved sine Lehnsmænd, blandt hvilke den kraftfulde Jørgen Hansen betrodtes Bergenhuus. Desuagtet vare Hanseaterne og navnlig Lübeckerne lige til Slutningen af Unionstiden i Besiddelse af den allerførste Deel af Norges Handel, og kan end deres Fremfærd i Bergen i denne Periode ei sammenlignes med deres Overmod og Leiesløshed i den forrige, saa savne vi dog ikke Beviser paa, at den samme Aand, som hidtil havde besjælet Lydskerne i Bergen, endnu var tilstede. De dræbte 1509 en af Prinds Christians Folk og voldte 1521 atter Tumult; men denne synes rigtignok at have været af mindre Betydning.

I den første Deel af denne Periode, omtrent til 1495, var Handelens Tilstand i Sverrig den samme som i det sidste Decennium af forrige, altsaa god, hvortil hørte, som det næsten synes, at Hanseaterne skulde have hele den udenrigske Handel i deres Magt. Et sex Ugers Marked forordnedes 1491 at holdes i Calmar, Søderkeping og Ny-Lødese. Men i den sidste og større Deel var Sverrig og dets Handel atter i en jammerlig Forfatning. De fleste af Rigets Handelsstæder bleve paa en eller anden Maade ruinerede; Stockholm brændte og hjemføgte af Pest og Krigens Under, Lødese ødelagdes af Prinds Christian, og Åbo i Krigens 1509; Calmar var i flere Aar beleiret. Handelen med Stæderne var vel langt fra ganske afbrudt, den førtes tvertimod temmelig levende over Reval og Riga; men de danske Krigsskibe og Kapere bragte dog heri nu og da en meget følelig og ubehagelig Standsning, og den med en flig Handel forbundne Ni-

siko maatte naturligviis i høi Grad fordyre alle fremmede Varer. Gustav Bafa, som skyldte Hanseaterne meget og endnu ei ganske kunde undvære dem, tilstod dem, især Lübeck og Pansig, paa Rigsdagen i Strengnæs, hvor han den 7de Juni 1523 valgtes til Sverrigs Konge, aldeles uindskrænket og toldfri Enehandel i Sverrig. Ogsaa lovede han, at ingen Fremmed skulde faae Borgerrret i Sverrig og ingen Svensk Lov til at seile gjennem Drefund eller Belterne, tiligemed meget Andet, hvilket han naturligviis ei havde i Sinde at holde længer, end nødvendigt var. At han virkeligt siden affastede Lübeckernes Aag, er Noget, som ligger udenfor dette Tidrum; her ville vi blot sluttelig bemærke, at man i Sverrig i hele Unionsperioden har det Særsyn, at Handelen gik bedst, ja kun kunde gaae, naar man stod i en venstabelig og ubindret Forbindelse med Hanseaterne, et Phænomen, som bedst viser, at Sverrig egentlig aldrig besad nogen national Handelsstand.

Vi ville her tilføie et Par Bemærkninger om Myntvæsenet, der i denne Periode undergik ei ubetydelige Forandringer. Hidtil havde ei været slagen større Mynt end hele Skilling, og det kun undtagelsesviis, dg de almindeligste Mynter vare hvide og Ortuger; nu derimod sloges ei blot Skilling langt hyppigere, men Kongerne Hans og Christian sloge ogsaa nogle dobbelte Rosenobler, der svare til de engelske og have en Vægt og Gehalt, der gjøre dem lig med 6 Rd. 4 Mk. i vore nuværende Penge. Hans slog ligeledes hele og halve Guldgyllden og efter al Næmlichkeit ogsaa Sølvgylden. Saadanne fra Christian den Andens Tid have endnu ægte; de veie 28,35 franke Gran og have omtrent samme Værdi som en Species. Da nu Kong Hans's Skillinger og de første af Kong Christians veie 2,20 Gran, men Sølvet heri er noget simplere, saa er der Grund til at antage, at disse danske Sølvgylden ere slagne lige med 16 sk eller en Mark. Men i Tidens Løb var den lybste Mynt bleven slettere, ja forringet til det Halve af sin forrige Værdi. Heraf

fremkom under Kong Hans og endnu til 1515 et ganske nyt Forhold mellem den virkelig slagne Lybste og danske Mynt, nemlig et saadant, at 3 f Lybst kun var lig 2 f , som disse sloges her i Landet; i det Ringeste var den i 1506 slagne hele og halve Lybste Mark ei meer end 8 Mark i vore Penge ¹⁾, medens en Solvgylben eller 16 f , som vi ovenfor have sagt, er 12 Mk., altsaa ikke, hvad Gylden oprindelig havde været, 1 Mark Lybst, men derimod $1\frac{1}{2}$ Mark. Aar 1515 og senere slog Kong Christian flettere Mynt; dog have ingen Stillinger, der veie under 3 Gran, og Schalten var ogsaa omtrent den samme som forhen. Dog tilsidst slog han de berygtede Klippinger, der skulde gaae for hele Skillingen, men hvoraf de bedste kun kunde ommyntes 1524 til 7 Penninge ²⁾, de fletteste til $1\frac{1}{2}$ Penning. I Sverrig sloges ei større Mynt end Dre, og disse vare flette nok. En Mark ledigt Solo skulde dog egentlig ei være meer end $12\frac{1}{2}$ Mark Stockholmsk; men de svenske Dre fra denne Tid vidne om et større Misforhold end dette. Indtil Kong Hans sloges ingen Mynt i Norge af Kongerne, men maastee af Thronbhjemis Erkebisper. Efter Halmstad-Recessen blev derimod nu i Bergen, Thronbhjem og muligen ogsaa i Dyplo slaget hele og halve Skillingen, men især Hvide. Erik Valkendorf, som blev Erkebiskop 1512, slog ogsaa Mynt.

Vi have seet, at de fleste nederlandske Stæder, der forhen havde hørt til Hansforbundet, ved Begyndelsen af nærværende Periode ikke alene vare stillet fra dette, men endog stode i et fjendtligt Forhold dertil. Vi have tillige viist, at Forbindelsen mellem de vendiske, sachsiske og preussisk-lieflandske Stæder næsten ei længer bestod de facto: vi skulle nu gaae over til at nævne de sidste betydelige Forandringer, der foregik med Hansens og med de tidligere til denne hørende ne-

¹⁾ cfr. Kbhavns Vidensk. Selsk. Skrifter 9de Deel, Pag. 662.

²⁾ I selve Forordningen er den nominelle Beregning med danske Penninge og Hvide, der slet ikke existerede som virkelig slaget Mynt, lagt til Grund.

derlandſke Stæder. Hvad først de ſachſiſke angaaer, da op-
 hørte nu ſaa godt ſom al Forbindelſe mellem diſe og de ven-
 diſke, deels fordi flere af de mindre kom i større Afhængighed
 af deres Landsherrer eller bleve ganſke undertuede af diſe,
 deels ogſaa fordi den større Retſikkerhed, ſom den evige
 Landefred frembragte, gjorde en videre Forbindelſe mellem
 mange Stæder aldeles overflødig, hvad den indre Handel i
 Tydſkland angik. Forholdet mellem de vendiſke og preus-
 ſiſt-lieſlandſke Stæder, have vi allerede ſeet, var noget ſpændt,
 og dette blev ſenere ikke bedre. Der kunde med dem ſaa
 meget mindre være Tale om Samvirken, da der nu opſtod
 Splid mellem de egentlige preuſiſke og de lieſlandſke Stæ-
 der. Dette hidrørte for en Deel fra, at den lieſlandſke Hær-
 meſter, Walthar af Plettenberg, ſtedſe blev meer og meer
 uafhængig af den tydſke Ordensmeſter, indtil han 1521
 ganſke unddrog ſig dennes Overherſtab; men iſær bevirkeedes
 det dog ved den hanſeſtridige Handel, ſom Reval og Riga
 drev paa Ruſland efter det nowgorodſke Contoirs fuldkomne
 Undergang 1494. Selv blandt de vendiſke Stæder var der
 nu ei ret Sammenhold, og navnlig Hamburg ſtilte ofte
 ſine Interesſer fra de andre. Lübeck og Danzig ſtode ſaa-
 ledes næſten ene tilbage ſom Repræſentanter for det fordum
 ſaa ſtore og mægtige Hanſeforbund. Diſe to Stæder og
 iſær Lübeck ſtulde, hvad Krig angik, udrette Alt og næſten
 gjøre det alene; thi den Hjælp, ſom de fik af en og anden
 Stad i det de jure endnu beſtaaende, men de facto alt
 opløſte Forbund, var kun ſaare ringe. Paa ſamme Tid, ſom
 Hanſeforbundet ſaaledes gif ſin Undergang imøde, havde de
 ſchiſmatiſke nederlandſke Stæder ſig til en betydelig Høide.
 Fra den Tid, at de burgundiſke Lande kom under det habs-
 burgſke Huus, synes de egentlige belgiſke eller flamiſke Stæ-
 der at have taget af, hvortil ſaadanne Omſtændigheder ſom
 Lüttichs og Brüggens Udelæggelſe viſtnok meget bidroge; der-
 imod havde de nordlige eller hollandiſke Stæder ſig med Am-
 ſterdam i Spidsen, meer ved en udbredt Skibefart end ved

et fuldkomnere Fabrikvæsen. Nu kom hertil Amerikas Opdagelse, og, hvad der havde langt meer Betydning for den Tids Handel, Opdagelsen af Svergien til Indien. Snart flyede nu Verdenshandelen fra de flamske Markeder og tog sit Sæde i de hollandske Byer, hvis Skibe i de portugisiske og spanske Havne, navnlig i Lissabon, hentede de fremmede Verdendeles Produkter for atter at føre dem om til det halve Europa.

Med Hensyn til det Forhold, hvori Unionskongerne stode til de fremmede Handelsnationer, da var dette venstabeligt, naar undtages Stillingen til Hansen. Nederlænderne bleve, som vi alt have sagt, begunstigede, ja Kong Christian synes endog at ville knytte dem naere til sine Riger, end nogensinde forhen havde været Tilfældet. Ogsaa Englænderne, med hvem en evig Fred sluttedes den 20de Januar 1490, og Skotterne bleve, sjøndt i mindre Grad, begunstigede, og de sidste fik især Ret til at handle paa Bergen. Til Hansen derimod, navnlig til Lübeck, var Forholdet næsten stedse fjendtligt; men vi maae dog herved bemærke, at Anledningen hertil i den første Deel af Perioden var en ganske anden end i den sidste. Hovedgrunden vedblev vel at være den samme hele Perioden igjennem; det var nemlig Kongernes Uvillie imod de anmasende Hanseater og Bevillie mod andre Nationer, hvorved hines Privilegier indirecte indstrænktes; men i Slutningen af det femtende Aarhundrede var det dog fornemmelig Arel Unffens Feide, hvilken Kong Hans efter sin Haandfæstning var nødt til at taale, der tilsidst førte til en sliq Splid, at gjensidig Bessag lagdes paa danske og lybske Bærer. Besslaget havdees imidlertid ved Forsliget af 20de November 1491, men da Forsliget ei blev holdt, saa førte dette til Krig. Men ved Sverrigs Opstand 1501 kom Kong Hans i et ganske andet Forhold til de Svenske, end det, hvori han hidtil havde staaet til dem. Han maatte nu som deres kronede og salvede Hersker ansee dem for Rebeller og kunde altsaa med fuld Røie 1502 forbyde Lübeck

al Handel med dem. Da han herpaa modtog et uheldigt Afslag, og desuden ansaae sig paa anden Maade ¹⁾ kræntet af Lübeckerne, saa skulde det vistnok allerede da være kommet til Krig, hvis ei Cardinal Raimund Peraur havde faaet mæglert et Forlig til Segeberg 1503, hvorefter Lübeckerne skulde bevirke Dronning Christines Løsladelse. Dog denne fredelige Tilstand varede ei længer, end til Hans 1505 i Calmar havde dømt de svenske Hovedmænd for Opstanden som Majestætsforbrydere; thi nu spærredes atter Communicationen med Sverrig. Besynderligt nok, uagtet Lübeck, Hamburg, Lüneburg og Wismar allerede i Forveien havde forbundet sig i Rostock imod enhver Krænkelse af deres Privilegier og Frihandel, gave de dog i Freden til Nykjøbing 1507 Afstald paa Handelen med Sverrig mod at faae deres Privilegier tilbage. Hansens ene Prærogativ, Enehandelen i Østersøen, var forlængst uigjenbringelig tabt; dog tabtes den ikke uden efter en lang og blodig Feide, og nu var Forbundet sunket saa dybt, at det uden Sværdsflag vilde opgive sit andet, Frihandelen. Imidlertid kunde en for Stæderne saa ufordeelagtig og nedværdigende Fred ei holdes, og da de 1508 havde formaaet Keiseren til at tillade dem Handelen paa Sverrig, som han 1506 havde erklæret i Rigets Aagt, saa begyndte de den atter, og Følgen heraf var da, at det kom til Krig, skjøndt denne først erklæredes af Lübeck den 21de ²⁾ April 1510. De forbandt sig naturligviis med Sverrig, men dem selv til liden Nytte; og den hele Krig blev snart, skjøndt den ei førtes uheldigt, saa besværlig for Stralsund, Rostock, Wismar, Lüneburg og især for Lübeck (Hamburg frasagde sig snart al Deeltagelse), at man saa sig nødt til at søge om Fred. Denne kom ogsaa istand den 23de April 1512, og heri frasagde Hansea-

¹⁾ Zahns Unionshistorie Pag. 407 Not. 5.

²⁾ Zahns Unionshistorie Pag. 440, hvor Dominica Jubilate i 1510 urigtigen ansættes til 17de April.

terne sig Handelen paa Sverrig, indtil det havde underkastet sig Kongen. — Med dette Udfald, som Hanssen saaledes nødtes til at give paa den anden i umindelige Tider hævdede Hovedrettighed, sin af alle Forhold frie og uafhængige Handel i Norden, ville vi slutte nærværende Skizze; thi vel udbrød Tvisten herom atter under Christian den Anden, men den ikke eenaarige Krig, som førtes med denne Konge, var saavel i sine Aarsager som i sit Udfald betinget af flere andre Omstændigheder, som hverken umiddelbart vedkomme Handelen eller Unionsforholdene.

Skolefterretninger.

for

Maret 1851—1852.

I. Disciplene.

S Juni 1851 talte Skolen 40 Disciple, hvoraf Fire bleve dimitterede til Universitetet. Deres Navne og Charakterer ved Examen artium ere anførte paa næste Side. Desuden udtraadte før eller ved Enden af Skoleaaret 1850—51: Realdiscipel Fr. Kappel (for fra Skolens 5te Kl. at overgaae i Aarhus Realskole), de studerende Disciple Dve Gedde (ifølge forandret Livsbestemmelse) og Peter Chr. Sch. Bagger for at dimitteres privat. Ved Begyndelsen af indeværende Skoleaar og i Løbet af dette ere 10 Disciple optagne i Skolen, nemlig N. A. Buchwaldt, J. B. Wistoft, J. P. G. Deigaard, Chr. Fr. Reiff, S. Borgen, Chr. og Carl Waløe, Chr. A. Feilberg, L. H. Buchwaldt og Chr. Fr. Bretton. — Udtraadte af Skolen ere derimod hidtil i dette Skoleaar: 1) Realdiscipel Wilh. Grønbech, for at forberedes specielt til Preliminaireramen. 2) Discipel i Afgangsklassen Michel Kjeldsen paa Grund af Dzensygdom, der, som jeg vil haabe, kun for en Tid har standset denne gode og flittige Discipel i hans Fremgang.

Der er saaledes i (i Juni 1852) 41 Disciple i Skolen, hvilke paa følgende Maade ere fordeelte i Klasserne:

Examen artium i Maret 1851.

	Udarbeidelse i Møderes maalet.	Latin.	Latinsk Stil.	Græsk.	Hebraisk.	Religion.	Geographie.	Historie.	Arithmetik.	Geometrie.	Tydsf.	Fransk.	Soved-Character.
S. D. Nielsen . .	laud.	laud.	h. ill.	laud.	laud.	laud.	laud.	laud.	h. ill.	laud.	laud.	laud.	laudabilis.
C. N. Christensen	laud.	h. ill.	h. ill.	laud.	*laud.	h. ill.	h. ill.	laud.	h. ill.	laud.	h. ill.	h. ill.	haud illaud.
S. B. Møller . .	h. ill.	laud.	h. ill.	laud.	laud.	laud.	laud.	laud.	h. ill.	h. ill.	laud.	laud.	laudabilis.
J. W. Søff . . .	h. ill.	h. ill.	h. ill.	h. ill.	*laud.	laud.	laud.	laud.	h. ill.	h. ill.	laud.	h. ill.	haud illaud.

* betegner, at et Pensum Græsk er angivet istedetfor Hebraisk.

Afgangsexamens første Deel, afholdt ved Skolen i 1851.

	Tydsf.	Fransk.	Geographie.	Naturhistorie.
M. Riidsen	mg.	mg.	ug.	godt.
J. S. Spleth	godt.	godt.	godt.	tg.
O. S. Thorson	mg.	mg.	mg.	mg.
N. Th. Krarup	mg.	mg.	mg.	mg.
P. Th. Sch. Daggert . .	mg.	mg.	godt.	godt.

VII Klasse.

1. Ole Strøm Thorson (Amtstuefuldmægtig og Forligelsescommissair Thorson i Viborg). 2. Johannes Frederik Spleth (Provst Spleth i Smorup.) 3. Nicolai Thura Krarup (Provst Krarup i Ulfborg).

VI Klasse.

1. Julius Christopher Wilhelm Schousboe (Pastor Dr. Schousboe i Oddense). 2. Claus Frees Hornemann (Pastor Hornemann i Turup). 3. Jens Andreas Dybdahl (Skolelærer Dybdahl i Selbe). 4. Niels Andreas Buchwaldt (Kjøbmand Buchwaldt i Viborg). 5. Marcus Achthon Wesenberg (Overlærer Mag. Wesenberg. Ikkstuderende). 6. Emil Holger Buchwaldt (see Nr. 4. Ikkstuderende). 7. Hans Christian Mygind (Pastor Mygind i Randlev).

V Klasse.

1. Georg. Henningsen (afd. Hattemager i Viborg, G. Ch. Henningsen). 2. Christian Julius Thorup (Kjøbmand og Procurator Thorup i Skive). 3. Heinrich Christian Rasborg Sørensen (Landmaaler Sørensen, Eier af Kallestrup). 4. Georg Brahm (Pastor Brahm i Tæbring paa Morsøe). 5. Julius Harthausen (Kammerjunker v. Harthausen, Herredsfoged i Lysgaard Herred).

IV Klasse.

1. Jesper Jespersen (Overretsprocurator Jespersen i Viborg). 2. Sophus Frederik Matthias Lindhard (Pastor Lindhard i Hinge). 3. Biggo Joachim Coclestinus Hindberg (Pastor Hindberg i Viborg). 4. Baldemar Peter Damgaard (Provst Damgaard i Borberg). 5. Ingvar Henrik Severin Nevsgaard (Møller Nevsgaard i Bium Mølle).

6. Frederik Wimmer (Meiefen af Bogtrykker Bissing i Viborg). 7. Hakon Peter Vorring (Informator Vorring i Kjøbenhavn).

III Klasse.

4. Wilhelm Carl Christian Schousboe (Broder til Nr. 1 i 6te Klasse). 2. Julius Christopher Gedde (Capitain Chr. v. Gedde i Viborg). 3. August Gottlieb Wilhelm Kühnell (By- og Herredsskriver Kühnell i Holstebro). 4. Frederik Emil Prahl (Pastor Prahl i Gudum). 5. Johannes Ivar Bruun Wistoft (Doktor Wistoft i Søndermølle ved Viborg. Iffestuderende).

II Klasse.

1. Christian Frederik Reif (Practiserende Læge Reif i Nakstov). 2. Jens Peter Deigaard (Overretssprocurator Deigaard i Viborg). 3. Anders Viggo Grønbech (Kammerraad Grønbech til Eskjær). 4. Lorenz Høier Buchwaldt (Broder til Nr. 4 og 6 i 6te Klasse). 5. Frederik Wilhelm Joachim Adolf Boye (Kjøbmand Boye, Capitain ved Brandcorpsen i Viborg). 6. Loren Valle (Pastor Valle i Vesterballe). 7. Christian Wilhelm Thor Stockfleth Hoff (Districtslæge Hoff i Viborg). 8. Frederik Emil Bracht (Proprietair v. Bracht til Rydhauge).

I Klasse.

1. Christian Frederik Bretton (Kammerherre, Stiftamtmand Baron Bretton i Viborg). 2. Wilhelm Emil Gedde (Broder til Nr. 2 i 3die Klasse). 3. Christian Adolph Maria Louis Feilberg (Skolelærer Cand. theol. Feilberg i Lønborg). 4. Carl Ludvig Walsøe (Toldinspecteur Walsøe

i Viborg). 5. Christian Sophus Borgen (Justitsraad Borgen, Herredsfoged i Fiends- og Nørlyng-Herreder). 6. Christian Linnemann Balsøe (Broder til Nr. 4 i samme Klasse).

II. Lærerne.

Under den 12te Juli 1851 approberede Ministeriet Overdragelsen af Inspectionen ved Gymnasikunderviisningen og i Friquartererne til Adj. Bahnsen.

Under den 9de s. M. blev Cand. theol. Carl Peter Ludvig Dohn constitueret som Lærer ved Skolen og overtog Fagene: Mathematik, Astronomie og Naturlære, tilligemed Underviisningen i Tegning.

Ligeledes blev under den 12te August s. A. Cand. philos. Rudolph Pedersen constitueret som Lærer. Hans Fag bleve Historie og Naturhistorie. Cand. theol. Chr. Faber, der fra den 1ste Juni 1852 havde besørget de vacante Underviisningstimer i Latin og Dansk som Timelærer, blev under den 3die Marts 1852 constitueret som Lærer ved Skolen. Ved disse Ansættelser er ikke allene den i forrige Skoleaar stete Afgang i Lærernes Antal bleven erstattet; men Skolen har ogsaa erholdt en 9de fast Lærer, hvis Post blev fornøden, da en 7de Klasse blev oprettet ved Skoleaarets Begyndelse.

Ligesom Skolen kun kan glæde sig ved Erhvervelsen af saa gode nye Kræfter, saaledes var det os alle hjært, at see en af Skolens ældre Støtter vederfares en i høi Grad velfortjent Anerkjendelse, idet der ved Kgl. Resol. af 1ste Juli 1851 blev tillagt Adjunct Reisch Titel af Overlærer.

Endnu er dette at tilføie: Da niende Bataillon forlod Viborg, og Overcommandeersergeant Nyhuus følgelig maatte fratræde Gymnastikunderviisningen, blev denne, ifølge Rector dertil meddeelt Bemyndigelse, overdragen til Sergeant ved den 13de Linie = Infanterie = Bataillon Johan Frederik Madsen fra den 1ste April 1852.

III. Underviisningen.

Med dette Skoleaars Begyndelse traadte Skolens 7de Klasse i Virksomhed, bestaaende af de Disciple, der havde gennemgaaet Afgangseramens første Deel. Overeensstemmende med den i Bekjendtgjørelsen af 13de Mai 1850 indeholdte Plan for Underviisningen i de lærde Skoler har Tiden og Underviisningsfagene i Skoleaaret 1851 — 52 været fordeelt mellem Lærerne og mellem Klasserne paa følgende Maade:

	VII.	VI.	V.	IV.	III.	II.	I.	Sum af ugl. Timer.
Dansk . .	Wo. 3	Wo. 2	Wo. 2	Wo. 2	Wo. 2	Wo. 3	S. 6	20
Tydsf. . .	"	Wo. 3	Wo. 3	Wo. 2	S. 2	S. 5	S. 6	21
Fransf. . .	"	R. 3	R. 3	R. 2	R. 4	S. 6	"	18
Latin . .	D. 9	We. 8	R. 9	R. 9	R. 9	"	"	44
Græsk . .	D. 6	We. 4	We. 5	We. 5	"	"	"	20
Hebraisk .	B. 2	"	"	"	"	"	"	2
Religion .	B. 2	B. 2	B. 2	B. 2	B. 2	B. 3	B. 3	16
Historie .	P. 4	R. 3	R. 3	P. 2	P. 2	B. 2	B. 3	19
Geographie	"	R. 3	R. 2	S. 2	S. 2	D. 2	D. 2	13
Naturhist.	"	P. 3	P. 2	P. 2	P. 2	P. 2	P. 3	14
Naturlære	D. 3	"	"	"	"	"	"	3
Mathematik	D. 4	D. 3	D. 3	D. 3	} D. 4	"	"	"
Regning .	"	"	"	"		D. 4	D. 4	D. 4*)
Skrivning	"	"	"	R. 3	R. 3*)	R. 5	R. 5*)	8

*) Fællestimer, sammen med den Klasse, der har samme Antal

D. betyder Rector Olsen; We. Overlærer Mag. Weisenberg; N. Overlærer Reiff; Wo. Adj. Wolle; B. Adj. Bahnsen; S. Adj. Sprechelsen; D. const. Lærer Dohn; P. const. Lærer Pedersen; F. const. Lærer Faber.

Til Tegning er anvendt 3 Timer ugentlig for Disciplene af de tre laveste Klasser. Hver tegner 2 Gange om Ugen. Een Time var ene til geometrisk Tegning.

Til Gymnastik anvendes ugentlig 5 Timer. Disciplene ere deelte i 3 Partier efter deres Fremgang; 2det og 3die Parti øves skifteviis 2 og 1 Time ugentlig. Svømmeunderviisningen meddeles i de 5 Gymnastiktimer med Tilsvielse af en sjette Time. Hver Discipel kommer ud 4 Gange om Ugen.

Sangunderviisningen gives i 4 Timer ugentlig; deraf 1 Time for Begynderne; een for hver af de to Sangstemmer; og 1 for Ensemblet.

Følgende Bøger ere ved Skoleaarets Begyndelse indførte til Brug ved Underviisningen:

Ramus's Plantrigonometrie. Duffens Lærebog i Astronomien. Drsted's Naturlærens mechaniske Deel. Silberbergs Naturlærens chemiske Deel. Prosch, Dyrerigets Naturhistorie. Camper's Robinson; den sidste i de to nederste Klasser ved Siden af Riises mindre tydske Læsebog, som ellers bruges i disse Klasser.

Overfigt over Skolens Virksomhed i Skoleaaret 1851—52.

. D a n s k .

1 Kl. (Sprekelsen). Efter Molbechs danske Læsebog ere Disciplene bleve øvede i Dplæsning og Analyse. Efter Wolles „Regler og Bestemmelser“ er læst og flere Gange repeteret Formlæren og Sætningslæren. Vers ere lærte udenad efter Krossings poetiske Læsebog. Desuden er den danske Læsebog af Funch, Røgind og Warburg jævnlig bleven benyttet i Timerne til Dvelse i Dplæsning. Stiil er skrevet efter Diktat.

2 Kl. (Wolle). Molbechs danske Læsebog benyttet til Dvelse i Dplæsning og grammatisk Analyse. Formlæren og Sætningslæren repeteret. Skriftlige Dvelse have bestaaet i Begyndelsen i Diktat, senere hen i Skoleaaret fornemmelig i Oversættelse fra Tydsk.

3 Kl. (Wolle). Den ene Time benyttes Holsts profaiske Læsebog til Dplæsning og dermed forbunden praktisk Indøvelse af Form- og Sætningslære ved Analyse. Den anden Time dansk Stiil: Beskrivelser, Brev, skriftlig Gjengivelse af noget af Læreren fortalt, Oversættelse fra Tydsk, historiske og bibelhistoriske Stile.

4 Kl. (Wolle). De to ugentlige Timer benyttede omtrent som i 3die Kl., kun med større Fordringer til Disciplene. I det sidste Halvaar enkelte Stile, som danne Overgangen til egentlige Afhandlinger, samt givet nogen Anviisning til at udkafe Dispositioner.

5 Kl. (Wolle). Religions-, historiske og især frie Opgaver, til hvilke undertiden fuldstændige Dispositioner og i Almindelighed Momenter og Anviisninger til saadanne ere opgivne. Undertiden Dplæsningsøvelser.

6 Kl. (Wolke). Religions-, historiske og frie Opgaver. Dispositioner dicteres aldrig her af Læreren, der kun giver Vink og veiledende Oplysninger eller mundtlig gennemdiscuterer Emnet med Eleverne. Ei sjelden overlades det Hele til disse selv.

7 Kl. (Wolke). Ovelser i skriftlig Afhandling som i 6te Kl., kun efter en Maalestok, som forudsætter større Modenhed. Hjortens danske Litteraturhistorie bliver lagt til Grund for litterairhistoriske Foredrag. Prøver af danske Forfattere ere, saavidt de kunne staaes tilveie, forelæste; og hertil knyttes Bemærkninger om Digterterne samt om Kunst og Poesie overhovedet.

I n d i k.

1 Kl. (Spredelsen). Af Riises mindre tydske Læsebog er læst og repeteret S. 22—94. Efter Hjorts Grammatik Artiklerne, de regelmæssige og uregelmæssige Verbers Konjugation, Pronominerne og Talordene. Af Wolles Materialier gennemgaaet S. 1—26.

2 Kl. (Spredelsen). Af Riises mindre tydske Læsebog er læst og repeteret fra S. 94 til Bogens Ende; ligeledes af Campes Robinson der Jüngere fra S. 3 til S. 88. Af Wolles Materialier S. 27—34; 37—48. I Grammatik alt det hertil Svarende, foruden Repetition af det forhen læste.

3 Kl. (Spredelsen). Af Hjorts tydske Læsebog S. 91—108; 127—162. Af Wolles Materialier S. 48—58, samt alt dertil svarende i Grammatiken.

4 Kl. (Wolke). Hjorts tydske Læsebog: Pag. 49—87 med Undtagelse af Stykket Pag. 53—58. — Materialier: §§ om Pronominer, Præpositioner og Talord. Efter Hjorts Grammatik hele Formlæren læst og repeteret med Undtagelse af Endelses-Reglerne for Kjønnen.

5 Kl. (Wolle). Hjorts Læsebog: Pag. 235 — 324. Stil eengang ugentlig efter Grønbergs Stileøvelser. Foruden Repetition af Formlæren er Syntaxen foreløbig indøvet efter Viborg Skoles Program for 1851.

6 Kl. (Wolle). Hjorts Læsebogs profaiske Deel: 194—234; poetiske Deel: 23—31; 65—94; 150—157. — Stil eengang ugentlig dels efter Grønbergs Stileøvelser, dels efter Holsts profaiske Læsebog. — Lyds Litteraturhistorie.

F r a n s k.

2 Kl. (Spreckelsen). Af Borrings Manuel de langue française er læst og repeteret forfra til S. 70. Efter Abrahams franske Sprogslære er læst Læren om Deklinationen, de regelmæssige Verbers Konjugation, Kjønsbøiningen, Fleertalsbannelsen, Adjektiverne og Pronominerne. Det læste er indøvet ved et passende Udvalg af Exempler af Sibberns franske Stileøvelser.

3 Kl. (Reiß). Som Læsebog er afbenyttet Professor Borrings Manuel de langue française, hvoraf er læst og repeteret fra Pag. 81—175. Af Prof. Abrahams's franske Grammatik er Ordføiningslæren læst, dog med Undtagelse af Reglerne for Kjønnet. I Sibberns franske Stileøvelser er gennemgaaet et Udvalg af Exempler om de regelmæssige og uregelmæssige Verber, de paa oir undtagne.

4 Kl. (Reiß). I Abrégé du voyage du jeune Anacharsis er læst og repeteret fra Pag. 27—60. Af Prof. Abrahams's franske Grammatik er hele Ordføiningslæren læst og repeteret, Reglerne for Kjønnet undtagne. Verberne, de regelmæssige og uregelmæssige, ere indøvede efter Sibberns franske Stileøvelser.

5 Kl. (Reiß). Som Læsebøger ere afbenyttede Abrégé du voyage du jeune Anacharsis fra Pag.

69 — 144 og fra Pag. 239 — 267, samt *Etudes* lit. p. Borring fra Pag. 395 — 431. Af Prof. Abrahams's franske Grammatik er Ordfoiningelæren læst og repeteret, og af *Syntaxis* de vigtigste Paragrapher indtil Verberne. Efter Sibberns franske Stileøvelser ere Verberne indøvede.

6 Kl. Som Læsebog er afbenyttet *Etudes litteraires* p. Borring, hvori er læst og tildeels repeteret fra Pag. 1 — 20, fra Pag. 46 — 62, fra Pag. 266 — 330, fra Pag. 348 — 384 og fra Pag. 395 — 431.

Til cursorisk Læsning er afbenyttet *Leçons de littérature et de morale par Noël et de la Place*. Af Prof. Abrahams's franske Grammatik er læst og repeteret Ordfoiningelæren og de vigtigste Paragrapher af *Syntaxis*.

L a t i n.

3 Kl. (Faber). Af Bergs og Møllers Læsebog læst og repeteret 1ste Afdeling; dog ere endeel Exempler forbigaaede, navnlig i 2det Afsnit. Af Madvigs Grammatik er Formlæren læst og repeteret. Det Fornodne af Casuslæren er meddeelt mundtlig, og de vigtigste Regler om Coniunctiv, Imperativ, Infinitiv, Supinum, Gerundium og Participium ere læste i Forbindelse med Læsebogen.

4 Kl. Af Bergs og Møllers Læsebog læst og repeteret 2den Afdelings 1ste og 2det Afsnit indtil Pag. 64 (Stykket: „Om Venstrib"); dog er Nr. 16 af Brevene forbigaaet. Af Grammatiken er Formlæren repeteret, Casuslæren læst og repeteret. Til de vigtigere Regler af Moduslæren er jevnlig henviist, og de ere indøvede under Examinationen i Læsebogen. Stil er skreven i 2 Timer ugentlig, først efter Trojels Exempelsamling, siden efter Ingerslevs Materialier. Stilene ere udarbejdede deels hjemme, deels i Timerne under Lærerens Tilsyn.

5 Kl. (Faber). Ciceros Taler imod Catilina, for det Maniliske Lovforslag, for Ligarius og for Dejo-

tarus læste og repeterede. Cursorift: Stykker af Bergs og Møllers latinske Læsebog. Af Madvigs Grammatik repeteret Formlæren og Syntarens 1ste Affnit, læst og repeteret det 2det Affnit. Stil 2 Gange ugentlig efter Jørgerslevs Materialier, der ligeledes ere benyttede til Extemporalstil 1 Gang ugentlig.

6 Kl. (Mag. Wesenberg). Ciceros Taler for Ligarius og for Dejotarus, Cato Major og Lælius (læst og repeteret). — Madvigs Syntax. — Stil skriftlig 2 Gange ugentlig efter Jumps Dygaver.

7 Kl. (Olfen). Læst og repeteret den tredie Bog af Livius, Tacitus de Germania, den tredie Bog af Ciceros Bøger de officiis (tillige repeteret de to første Bøger af samme Bærk, som forhen vare læste); Virgils Georgica, 1ste og 2den Bog; Horatses Oder, 1ste og 2den Bog. Cursorift er læst Curtius og den tredie Bog af Seneca de ira. Hele Madvigs Grammatik repeteret. 3 latinske Stile afserlende med Versioner ere ugentlig skrevne.

Græsk.

4 Kl. (Wesenberg). Af Bergs græske Læsebog 1ste Cursus udvalgte Stykker. Bergs Schema til den græske Formlære og af Tregders Formlære det Vigtigste.

5 Kl. (Wesenberg). Xenophons Anabasis I—II. Den attiske Dialect af Tregders Formlære undtagen Ordbyggelseslæren.

6 Kl. (Wesenberg). Xenophons Anabasis II, til Enden; Homers Odys. I—III. Af Tregders Formlære den attiske og den episke Dialect.

7 Kl. (Olfen). Platons Crito, 2den og 3die Bog af Xenophons Anabasis, 2den og 3die Bog af Odysseen og 8de Bog af Iliaden; af Madvigs Ordbygningelære

den sidste Halvdeel (2det og 3die Afsnit); græske Antiquiteter efter Bojesen; den græske Mythologie efter Moris (ved Chr. Wint her).

Hebraisk.

7 Kl. (Bahnson). Det Vigtigste af Whittes hebraiske Sproglære, samt de 10 første Cap. af Genesis.

Religion*).

1 Kl. De 3 første Parter af Luthers lille Katechismus. Af Daugaards og Stochholms Bibelhistorie det gamle Testamente.

2 Kl. Af Daugaards og Stochholms Bibelhistorie det nye Testamente, samt det gamle repeteret; af Balles Lærebog Cap. 1 — 3 § 5.

3 Kl. Af Balles Lærebog Cap. 3, § 5 — Cap. 5 (incl.); Herslebs større Bibelhistorie: forfra indtil 4de Periode i 2den Afdeling.

4 Kl. Af Balles Lærebog Cap. 7 og 8, samt repeteret de 5 første Cap. — Herslebs Bibelhistorie: fra 2den Afd. 4de Periode til 3die Afdeling.

5 Kl. Gads Lærebog: § 40—76. Herslebs Bibelhistorie: 3die Afdeling og indtil 4de Periode i 4de Afdeling.

6 Kl. Gads Lærebog: § 65 — § 97. Herslebs Bibelhistorie: fra Lovsalernes Fæst i 4de Afdeling indtil Enden, samt hele Bibelhistorien repeteret.

7 Kl. Gads Lærebog: § 129 til Enden, samt Indledningen og 1ste Cap. med Forbigaaelse af §§ 33—39.

Bibellæsning. 7 Kl. de 10 første Cap. af Joh. Ev. i Grundproget. 3 de øvrige Klasser forskellige Dele af det nye Testamente, samt enkelte Stykker af det gamle.

*) Adi. Bahnson.

Historie.

1 Kl. (Bahnsen). De til Oldtidens Historie hørende Stykker af Kosfods „Hist. vigtigste Begivenheder“.

2 Kl. (Bahnsen). Af samme Lærebog det til Midalderens og den nyere Tids Historie hørende.

3 Kl. (Pedersen). Efter Allens Lærebog Danmarks Historie indtil Aaret 1319. Af Bohrs Lærebog i den gamle Historie læst de to første Afsnit til S. 95.

4 Kl. (Pedersen). Efter Allens Lærebog Danmarks Historie indtil 1660.

5 Kl. (Reis). Sverrigs, Ruslands, Preussens, Polens, Ungarns og Tydsklands Historie efter Kosfods Udtog. Danmarks Historie fra 1766 til Nutiden, efter Allens Lærebog.

6 Kl. (Reis). Af den ældre Historie: Indien, Staterne i Lilleasien, Egypten, Persien, Carthago, Grækenlands Historie indtil det Macedoniske Herredømme, efter Kosfods ved Langberg udgivne Haandbog. Af den nyere Historie: Tydsklands og Sverrigs Historie, efter Kosfods Udtog. — Danmarks Historie indtil 1533 efter Allens Lærebog.

7 Kl. (Pedersen). Efter Kosfods Udtog er læst og repeteret den gamle Historie samt hele den nyere med Udtagelse af Danmark og Italien.

Geographie.

1 Kl. (Dohn). Jagerslevs mindre Geographie er læst. Det med smaa Stik Trykte er heelt igjennem forbigaaet, og i de fire sidste Verdensdele ogsaa en Deel af det Dvrige.

2 Kl. (Dohn). Hele Jagerslevs mindre Geographie er læst.

3 Kl. (Sproctelsen). Efter *Welfchows* Geographie er læst og repeteret Indledningen til Europa, samt Danmark, Norge, Sverrig, Rusland, Preussen, Tydskland, Holland og Belgien.

4 Kl. (Sproctelsen). Efter samme Lærebog læst og repeteret det britiske Rige, Spanien, Portugal, Frankrig, Schweiz, Italien, Østerrig, Tyrkiet, Grækenland, samt af Asiens Geographie Indledningen, det asiatiske Rusland, det asiatiske Tyrkie, Arabien og Tartariet.

5 Kl. (Reis). Efter *Munthes*, af Prof. *Welfchow* omarbejdede Geographie: Verdensdelene Asien, Africa, America og Australien.

6 Kl. (Reis). Ved den geographiske Udværelse er fornemmelig lagt til Grund *Munthes*, af Professor *Welfchow* omarbejdede Geographie. Denne Lærebog er tildeels ved mundtlige Foredrag fra Lærerens Side udvidet ved Indholdet af et Antal Paragrapher af „Grundriss der Geographie von Dr. H. Berg haus, navnlig med Hensyn til Verdensdelene udenfor Europa. — Ved sidstnævnte Verdensdeel er afbenyttet J. F. „Skildring af Europa“.

Naturhistorie*).

1 Kl. Efter et skrevet Excerpt af *Proschs* Dyrerigets Naturhistorie og ved Hjælp af Bogen samt mundtligt Foredrag er læst Pattedyrene.

2 Kl. Paa samme Maade er læst Pattedyr, Fugle og Krybdyr.

3 Kl. Efter *Bramsens* og *Dreiers* Naturhistorie er læst hele Zoologien, Pattedyrene exclusive.

4 Kl. Efter samme Lærebog er læst hele Zoologien.

5 Kl. Efter samme Lærebog er læst hele Zoologien

*) Adj. *Pedersen*.

og Indledning til Botaniken; den comparative Physiologie efter Dictat af Læreren.

6 Kl. Hele Zoologien og Botaniken efter *Bramsens* og *Dreiers* Lærebog; Mineralogien efter *Funckes* Naturhistorie. Den comparative Physiologie og Geognosien er læst efter et Dictat.

Naturlære.

7 Kl. *Drstedes* „Naturlærens mechaniske Deel“ forfra til S. 165.

Mathematik.

1 og 2 Kl. Praktisk Regning. (De 4 Species i benævnte Tal, Brøk og Reguladetri).

3 Kl. *Bergs* Arithmetik. De 3 første Capitler og 8de og 9de Capitel til: Udvidelse af Begrebet Potens.

Forøvrigt praktisk Regning (Reguladetri i Brøk og Dvelfsesopgaver af blandet Indhold).

4 Kl. *Bergs* Arithmetik. De 4 første Capitler. *Ramus's* Geometrie forfra til Art. 55 incl.

5 Kl. *Bergs* Arithmetik. De 9 første Capitler; desuden Capitel 13 om Proportioner.

Ramus's Geometrie forfra til Art. 87 incl.

6 Kl. *Bergs* Arithmetik. De 13 første Capitler med enkelte Forbigaaelser.

Ramus's Geometrie forfra til Art. 87 incl.

7 Kl. *Bergs* Arithmetik forfra til Capitel 20 med Forbigaaelse af 15de og 16de Capitel.

Ramus's Geometrie forfra til Art. 96; Art. 109 og 110; Art. 117 indtil 128.

T e g n i n g.

Frihaandstegning i de 3 laveste Klasser efter Hetsch's Fortegninger; desuden har 3die Kl. een Gang ugentlig havt geometrisk Tegning.

Med Skolen er forbundet en Aften-skole, hvor Disciplene fra Kl. 6 til 8 forberede sig paa den følgende Dags Pensa under Tilsyn og Veiledning af en Lærer. Udgangen koster 1 Rbd. Dvartalet. Den tæller nu 12 betalende Disciple, men har i Aarets Løb havt nogle flere. Overlærer Reiff fratraadte Aften-skolen fra den 30te Juni 1851. Efter den Tid have Dhr. Dohn og Sprecckelsen i Forening besorget den; for en kortere Tid (fra 1ste Juli til 30te Septbr. 1851) Hr. Faber i Forening med Hr. Sprecckelsen.

IV. Skolebeneficier og Legater.

Fundats for Miss Missens Legat.

allernaadigst confirmeret under den 2den October 1851.

§ 1.

Det i Overensstemmelse med bemeldte Testament herved oprettede Legat skal føre Navn af „Miss' Missens Legat til Disciple i Ribe, Aarhus, Aalborg, Viborg og Randers lærde Skoler.“

§ 2.

Legatets Grundfond bestaaer i den Kapital af 65,827 Rbd. 88 $\frac{1}{2}$., som ved Testators Boes Slutning er udlagt til Skolerne, og hvoraf $\frac{1}{3}$, altsaa 13,165 Rbd. 56 $\frac{1}{2}$, er tillagt enhver af de fem Skoler.

§ 3.

For Legatcapitalens Bevarelse og Frugtbargjørelse drager Skolens Forstanderskab og Ephorat Omsorg efter de Reg-

ter, som ere forestrevne for Skolens øvrige Capitaler. Dog bør Capitalen stedse holdes adskilt fra Skolens øvrige Capitaler og Stipendiefonds, og særskilt Regnskab derfor af Skolens Regnskabsfører aflægges tilligemed de øvrige Skolens Regnskaber, og samme revideres og decideres i Ministeriet for Kirke- og Underviisningsvæsenet i Forbindelse med den almindelige Revision af Skolens øvrige Regnskaber. For sit Arbejde nyder Regnskabsføreren en aarlig Godtgørelse af 20 Rbd.

§ 4.

Uddelingen af Legatets Renter til Disciplene stcer af Skolens Rector, Overlærere og fast ansatte eller constituerede Adjuncter, dog at ingen Lærer deri deeltager, naar han ikke har underviist i Skolen fra Begyndelsen af det Skoleaar, hvori Uddelingen foregaaer. Ved Voteringen iagttages, at den yngst ansatte (eller constituerede) Adjunct voterer først, dernæst de øvrige opad efter Tjenestealder, og paa samme Maade Overlærerne, og Rector sidst; og Afgjørelsen stcer da ved simpel Pluralitet af Stemmerne, eller hvis disse blive lige, da efter den Mening, for hvilken Rector har erklæret sig; men dersom Minoriteten antager at have Anledning til at anke over de af Pluraliteten tagne Bestemmelser, saavel om hvilke Disciple der skulle admitteres til at nyde Legatet, som angaaende Portionernes Størrelse, skal Skolens Ephorat afgive Resolution i Sagen, hvorved det da skal have sit Forblivende.

§ 5.

I hvert Aars December Maaned henimod den anordnede Juleferie skal Legatets Bortgivelse finde Sted; og have da først hver Skoles Lærere med Hensyn til Discipelantallet, Trangen og andre i Betragtning kommende Omstændigheder at fordele de $\frac{4}{5}$ af de til Uddeling disponible Renter i et passende Antal Portioner, enten ligestore eller af flere Grader, og i Overensstemmelse med Testamentets ovenanførte Forstrift ved Stemmegivning at udnævne saamange af Sto-

iens Disciple, som formedelst Uformuenhed, og under Hensyn til den af dem udviste Opsætsel, findes qualificerede til at nyde berørte Understøttelsesportioner, og navnlig at bestemme, hvad der skal tilfalde hver især, naar Portionerne ere ulige store. Dernæst fordeles ligeledes den øvrige $\frac{1}{3}$ af Rentebeløbet i saamange og saa store Portioner, som efter de forhaandenværende Forhold findes passende, og til at nyde samme udnævnes ved Stemmegivning det tilsvarende Antal Disciple, som, uden egentlig at behøve nogen Understøttelse, udmærke sig ved Flid og Sædelighed.

§ 6.

En Legatportion kan tillægges enhver Discipel, der ved Uddelingen er i Skolen og af Lærerne ansees for egnet dertil, uden Hensyn til, hvorlænge han har været i Skolen; udelukkede ere alene Disciple, der ikke ere bestemte til efter fuldendt Skolekursus at afgaae til Universitetet (ikke-studerende). Legatet tilstaaes hvergang kun for det løbende Aar.

§ 7.

Af den tildeelte Legatportion udbetales Halvdelen strax til vedkommende Discipels Forældre, Forsørger eller Børge; Halvdelen opbevares som Dplag for Discipelen, indtil han har bestaaet Afgangseramens 2den Afdeling ved Skolen, da den, dog uden Tillæg af Renter, udbetales ham.

§ 8.

Den engang udbetalte Deel af en Legatportion kan aldrig kræves tilbage. Derimod hjemfalder det oplagte Beløb, naar den Discipel, for hvem det var oplagt, dør i Skoletiden eller forlader Skolen uden at tage Afgangseramens sidste Afdeling. Kun i det Tilfælde, at Discipelen fra een af de Skoler, til hvilke Legatet er henlagt, gaaer umiddelbart over til en anden af de samme Skoler for at fortsætte sine Studier og her bestaaer Afgangseramen, kan, naar dette er godtgjort, den for ham i den første Skole oplagte Sum udbetales ham, dog uden Renter. Ellers skulle hjemfaldne Dplagesummer, forsaavidt ikke den i efterfølgende § 9 om-

handlede Anvendelse af samme indtræder, fornemmelig anvendes til dermed i de første Universitetsaar at understøtte ufor-
muende og værdige Studerende, der have bestaaet Afgangs-
examen ved den Skole, ved hvilken Dplaget høves; men be-
rørte Summer kunne dog undtagelsesviis benyttes i Forbin-
delse med det aarlige Rentebeløb af Legatcapitalen til Udde-
ling blandt Skolens Disciple efter de foranførte Regler.
Det tilkommer Lærercollegiet ved den paagjældende Skole og,
i Tilfælde af Anke, Ephoratet at tage Beslutning om Anven-
delsen af hjemfaldne Dplag efter de her givne Bestemmelser.

§ 9.

Skulde nogenfinde ved nogen af de fem Skoler, ved Pan-
ters Utilstrækkelighed eller paa anden Maade, deres Andeel
af Legatet synke under det oprindelige Beløb, da skal der
strax efter Ephoratets Bestemmelse drages Omsorg for det
saaledes tabte Beløbs Restitution ved dertil at benytte hjem-
faldne Dplagesummer, naar saadanne høves, og ellers ved
en passende Formindstelse af de aarlige Legatportioner og An-
vendelse af de derved besparede Renter til i en ikke for lang
Aarrække at supplere Kapitalen til det oprindelige Beløb.

§ 10.

Ligesom dette Legat aldrig maa gives anden Anvendelse
end den ved denne Fundats overensstemmende med Testators
Billie fastsatte, saaledes skal ogsaa, saafremt een eller flere
af de her benævnte fem Skoler nogenfinde skulde blive ind-
draget eller ophøre som lærd Skole, den Samme tilhørende
Legatcapital strax tilfalde de tilbageværende af disse fem Sko-
ler til lige Dele, og forenes med disses da havende Niestenste
Legatcapitaler til en samlet Kapital for hver af de saaledes
tilbageblivende Skoler, for hvilken da denne Fundats i Gælt
og Alt bliver gjældende.

Diborg, den 11te September 1851.

Blechingberg.

C. Møller.

Før den første Uddeling af Legatrenten skete, fandt Værerne det nødvendigt at vedtage nogle Bestemmelser, som ere tilførte Legatets Distributionsprotocol. Af disse bør følgende her anføres:

Da Testator ikke har udsat Glidsopmuntringer eller Glidsbelønninger for den Klasse af Disciple, som ifølge Trang ere qualificerede til at erholde Deel i den til Understøttelse bestemte Part af Legatrenten, men det er nødvendigt, at Glidsbelønninger ikke indskrænkes til en enkelt Klasse af Disciple, ville de Renteportioner, der tillægges trængende Disciple, naar disse udmærke sig ved Flid og Sædelighed, blive at tillægges dem med udtryffeligt Tilkjendgivelse af, at de tillægges dem ikke blot som Understøttelse men ogsaa som Belønning for udviist Flid og godt Forhold, og som Opmuntring til fortsat Bestræbelse i begge Henseender.

Testators Ord:*) „Den øvrige Femtedeel skal uddeles til de af Skolens Disciple, der uden at være egentlig trængende

*) Hele det vedkommende Sted i Testamentet lyder saaledes: „Renterne af de legerede Kapitaler skulle udelukkende, ved enhver Skole især, aarligen anvendes til og tillægges de af dens Disciple, som dertil qualificere sig, nemlig saaledes:

a) $\frac{2}{3}$ Dele af hvert af fornævnte Skolelegaters Renter uddeles til og gives saa mange af hver Skoles Disciple, som formedelt Uformuenhed, og moralsk god Vandel, der maa komme i særlig Overveielse, hertil qualificere dem.

b) Den øvrige 5te Deel skal uddeles til de af Skolernes Disciple, der, uden at være egentlig trængende til Understøttelse, udmærke dem ved Flid og moralsk god Vandel, og denne Andeel af Legatet skal saaledes være en Opmuntring for Flid og Sædelighed for den her nævnte Klasse af Disciple.“

til Understøttelse, udmærke dem ved *Flid* o. s. v., forstaaes saaledes, at ogsaa Børn af velhavende og formuende Forældre kunne faae Deel i den til Dymuntring for *Flid* og *Sædelighed* bestemte Deel af Legatrenten. Denne Forstaaelse udeluktes ikke ved de af Testator brugte Udtryk, og den bliver praktist fornøden af to Grunde: deels, i pædagogisk Henseende, fordi Børn skulle agtes lige i Skolen og behandles eens uden Hensyn til deres ydre Kaar, og det bør staae aabent for Alle og Enhver, som er Discipel i Skolen, at haabe og vinde de for *Flid* og god Dpførsel udsatte Belønninger; deels fordi det vilde være meget vanskeligt og miøligt for Lærerne at afgive et offentlig Skjøn over Formuestilstanden hos Familier, som ikke ved at søge eller modtage Understøttelse for deres Børn have erklæret sig selv at være trængende dertil; og Afgivelsen af et saadant Skjøn, i det Mogle udeluktes fra Nydelsen af Legatet som Rige, Andre deelagtiggjordes deri som ikke egentlig Trængende, kunde medføre adskillig Krænkelser for vedkommende Forældre, ja vel endog ansees for ganske uberettiget, da Forældre, som ikke begjære Skolens Beneficiær, kunne forlange, at Skolen betragter deres Formuesomstændigheder som sig uvedkommende og afholder sig fra enhver, især offentlig, Dom eller Sammenligning desangaaende.

Skolens egne Beneficiær vare saaledes fordeelte, i dette Skoljaar:

Høieste Stipendium, 50 Rbd.: D. Thorsen, J. Schousboe og J. Dybbahl.

Mellemste Stipendium, 35 Rbd.: C. K. Hornemann, G. Henningsen, J. Gedde.

Laveste Stipendium, 20 Rbd.: G. Brahm.

Fri Underviisning alene: J. F. Spleth, N. Th. Krarup, H. Borring, og B. Gedde. Som extraordinair Gratist: M. Wesenberg.

Underviisning mod nedsat Betaling: H. Erensen, W. Schousboe, T. Valle, Fr. Wimmer og S. Lindhard.

De Skolen tillagte tvende Portioner af det Moltkeske Legat, hver paa 40 Rbd., have været tildeelte J. Schousboe (fra den 1ste Jan. 1852) og J. Gedde (fra den 1ste Juli 1851).

Det Mallingske Legats Rente (Renten af 1800 Rbd. med Fradrag af $\frac{1}{4}$ Procent), bestemt for En af de hvert Aar fra Skolen Dimitterede, er i 1851 af Consistoriet bleven tildeelt H. D. Nielsen.

Af det Jesenske Legats Dplagscapital tilfalder Renten Skolens Dimissus J. E. Smollerup og Discipelen D. Thorsen.

Renten af det Juulskke Legat oppebæres af Skolens Dimissi F. K. S. Bretton og F. A. M. Allgaard.

Af det Nissenfke Legat blev Renten overeensstemmende med den under 2den Octbr. 1851 allernaadigst confirmerede Fundats første Gang uddeelt i December 1851. Af den disponible Sum 455 Rbd. 33 $\frac{1}{2}$ fordeeltes 455 Rbd.*)

*) For at faae runde Tal deelttes denne Sum ikke ganske nøie i $\frac{1}{3} = 90$ Rbd. (istedetfor 91 Rbd.) og $\frac{2}{3} = 365$ Rbd. (istedetfor 364 Rbd.), og Stillingerne forbeholdtes et følgende Aar. Denne fremgangsmaade vil dog neppe blive anvendt oftere, da den seruden det Vilkaarlige deri ogsaa har sine Uleiligheder.

Som Dymuntring for Flid og god Dpførsel tillagdes C. Thorup, J. Nevegaard, J. Jespersen hver 20 Rbd. og M. Kjeldsen samt Chr. Reiß hver 15 Rbd.

Som Understøttelse tillagdes: G. Henningsen 60 Rbd.; J. Dybdahl 50 Rbd.; D. Thorson, N. Th. Krarup, J. F. Spleth, J. Schousboe, C. F. Hornemann, H. Sørensen og J. P. Deigaard hver 25 Rbd.; G. Brahm, S. Lindhard, H. Borring og N. Gedde hver 20 Rbd.

Det blev tilkjendegivet G. Henningsen, H. Sørensen og J. P. Deigaard, at Lærerne, idet de tillagde dem en Deel af Legatrenten som Understøttelse, tillige vilde have dette betragtet som et Beviis paa Anerkjendelse af deres særdeles Flid og gode Forhold og som en Dymuntring til at vedblive paa denne priisværdige Bei.

Skolens Bibliothek

har siden det forrige Programs Udgivelse erholdt følgende Tilvært.

1. Theologic.

Christendommens Indflydelse paa den sociale Forfatning fra dens Stiftelse til Justinian. Af Lic. P. E. Lind. Kbhvn. 1852.

2. Philologic.

Thueydidis de bello pelopon. libri VIII rec. et expl. Fr. Poppo. Vol. 4 sect. 2. cont. lib. VIII. Gothæ 1851.

T. Macci Plauti Comoediæ ex rec. F. Ritschelii: Tom. 2 p. 3. Bonnæ 1851.

Birgil's Gedichte erkl. von Th. Ladewig. 1tes Bändchen. Leipzig 1850.

Die Gedichte des P. Virgilius Maro mit deutsch. Erläuter., von Ph. Wagner. 1tes und 2tes Heft. Freibz. 1849.

Talen for S. Roscius fra Ameria, bearb. af S. S. Lesolii. Kbhvn. 1851.

Lehrbuch der griech. Antiquitäten von K. F. Hermann. 3ter Th. 2te Hälfte. Heidelb. 1852.

Handbuch der röm. Antiquitäten, begonnen von **W. A. Becker**, fortgesetzt von **J. Marquardt**. 3ter Th. 1ste Abth. Leipzig. 1851.

Alle Denkmäler erkl. von **J. G. Welcker**. 3ter Th. Göttingen. 1851.
H. Stephani thesaurus Græcæ linguæ ed. **Hase & Co.** Vol. VII fasc. 6. fol.

Realencyclop. der class. Alterthumswiss. von **A. Pauly**, fortgesetzt von **Walz** u. **Teuffel**. 129—137 Lief.

3. Historie.

Die Gesch. der Römer von **Gerlach** u. **Bachofen**. 1ster B. 2te Abth. Basel. 1851.

S. C. Schlosser's Weltgeschichte für das deutsche Volk. 4 Bände. Frankfurt am Main. 1843—46.

Thiers, Conf. og Keiserd. Historie ved **Magnus**. 98—110 Lev.

W. Wachsmuth, allgemeine Culturgesch. 2ter Th. Leipzig. 1851.

Danmarks Krigs- og politiske Historie fra 1807 til 1809, af **J. v. Kæder**. 3die Del. Kbh. 1852.

J. J. A. Worsæe, Minder om de Danske og Nordmændene i England, Skotland og Irland. Kbhvn. 1851.

Roskilde Domkirke, bestrevent af **Steen Fries**. 1ste H. Kbhvn. 1851.

Aktstykker til Nordens Historie i Grevefeidens Tid, samlede og udgivne af **Dyens Stifts litteraire Selskab**. 1—2 H. København 1850—51. 4.

4. Geographie og Statistik.

Prover paa en Jordbeskrivelse af **J. S. Schouw**. Kbhvn. 1851.
Statistisk Tabelværk. Ny Række, 2det og 3die Bind. Kbhvn. 1851. 4.

Mansas Kort over Als, 1851.

5. Naturvidenskab.

Kæmæe, Entwurf einer phys. Weltbeschreibung, von **Alex. v. Humboldt**. 3ter B. 2te Abth.

S. Berghaus' physikalischer Atlas 3te bis 8te Abth. Gotha, 1850—52. fol.

Naturlærens chemiske Deel, oversat af **C. L. Petersen**. Kbhvn. 1851.

Vølare, oversat af **C. L. Petersen**. Kbhvn. 1852.

N. Kjørboelling, Danmarks og Hertugdømmernes Fugle 13, 14, 15de H. samt 2det og 3die Hefte af *Texten* (*Ornithologia danica*). Kbhvn. 1852.

Allgemeine Naturgeschichte für alle Stände von **Oken**. 7 Bände und 1 B. Universaltregister (i Alt 14 Dele). Stuttgart, 1833—1842. — *Abbildungen zu Oken's Naturgesch.* (135 Taf. og 32 Supplementtaf.).

6. Nære Sprog's Litteratur.

S. Chr. Ørsted's samlede og efterladte Skrifter. 3die til 8de Bind, Kbhvn. 1851—52.

J. P. Mynsters blandede Skrifter. 1ste B. 1ste H. Kbh. 1852.
Thorvaldsen i Rom. 1. Af **J. M. Thiele**. Kbh. 1852.

- Th. S. Ersew**, Almindeligt dansk Forfatterlexicon. 13de Heste. Kbhvn. 1851.
- H. G. Weijers** samlede Skrifter. Förre Afd. 3die B. Sednare Afd. 2dra B. Stockholm 1851.
- Ludwig Tieck's** Skrifter. 16 Bände. Berlin 1828—1843.
- H. T. A. Hoffmann's** ausgewählte Skrifter. 15 Bände. (1—10. B. Berlin 1827—28. 11—15 B. Stuttgart, 1839).
- Jr. Rückert's** gesammelte Gedichte. 6 Bände. Erlangen 1836—38. — Morgenländische Sagen und Geschichten. 2 Theile. Stuttgart 1837. — Brahmanische Erzählungen. Leipzig 1839.
- Schaufspiele von **Don Pedro Calderon de la Barca**, übersetzt von **J. D. Gries**. 8 Bände. Berlin 1840—41.
- Tausend und eine Nacht, übersetzt von **M. Sebibt**, v. der Sagen und **K. Schall**. 15 Bände. Berlin 1825.
- Volksthümliches Wörterbuch der deutschen Sprache von **Th. Zeinzius**. 4 Bände. Hannover 1818—1822.

7. Pædagogik.

- Jr. Lange** om Skoleunderviisningens Princip og Methode. Kbh. 1850.
- C. S. Sersch**, Veiledning til Perspectivens Studium og Anvendelse. Kbh. 1851.

8. Tidsskrifter.

- S. A. Clausens** Tidsskrift for udenl. theol. Litteratur. 1851, 2—4 S. 1852, 1—2 S.
- C. Molbech**, Nyt historisk Tidsskrift, 4 B. 1ste og 2det S. Kbh. 1850—52.
- T. A. Becker**, Orion, historisk Quartalskrift. 2 B. 2det S.
- Jahn's** Jahrbücher 62 B. 2—4 S. 63—64 B. (à 4 S.); 65 B. 1 S. — Supplementb. 17 B. 3—4 S. 18 B. 1 S.
- Mager's** pædagogiske Revue. 1851, Juli — Decbr. 1852, Januar — Mai.
- Overligt over Idenst. Selskabs Forhandl. ved **S. C. Ørsted** og **G. Forchhammer**, 1851, Nr. 3—7; 1852, Nr. 1.
- Forelæsninger ved Kbhvn's Univ. og den polyt. Læreanstalt i Winterhalvaaret 1851—52, og i Iden fra den 1ste Mars til den 9de Juni 1852.
- Charakterliste over examen art. i 1851, og over extraordinær examen art. i Decbr. s. A. fol.
- Charakterliste over anden Examen i 1851 fol.

9. Academiske Disputationer og Indbydel- seskrifter.

- Universitetets Progr. ved Kongens Fødselsfest 1851 (2 Afhandlinger til den danske Arveret af **S. C. Bornemann**). 4.
- Universitetets Program ved Reformationsfesten 1851. (**C. Ramé** commentatio de principio variationis constantium arbitrariarum.) 4.

Dr. J. P. Mynster, den christne Kirkes Stiftelse (Program ved Bispevielse). Kbhavn. 1852 4.
Niels Hemmingsens Pastoralthæologie, udgivet for Doctorgraden i Theologien af J. S. Paulli, Kbh. 1851.

Bibliotheket har desuden modtaget de i Aaret 1851 fra de danske Skoler udgivne Programmer. Fra den lærde Skole i Reykjavik Progr. for 1849. Derhos følgende:

Fra Hertugdømmet Slesvig: Haderslev lærde Skoles for 1851.

Fra Hertugdømmet Lauenborg: Rasteburg lærde Skoles for 1848; tvende fra 1849; desuden Progr. for 1850 og 1851.

Fra Norge: Christiania Kathedralskoles Program for 1850 og for 1851.

Stiens lærde Skoles Program for 1850 og for 1851.

Bergens lærde Skoles Program for 1850.

Fra Preussen: Programmerne for 1850 overensstemmende med den medfølgende Liste.

Discipelbibliotheket

har modtaget følgende Tilvært.

Danmarks Kamp for Slesvig i Aarene 1848 og 49 efter nogle frivilliges Papirer, 24—30 Heste. — Sr. Sammerich, det tredje slesvigiske Felttog. — Oldnordiske Sagn, fortalte af B. Snorrason og Kr. Arntzen. — Sægaer, fortalte af B. Snorrason og Kr. Arntzen. 1, 2 og 4 Saml. — Grevens Feide af P. P. 4 Dele. — Kroniker fra Eric af Pommerns Tid, af Carl Bernhard. — Tonietta af S. Serz. — Den politiske Stomager, af A*****. — Romerke Mosaiske af Em. St. Hermedad. — Der Gemassee-Judeaner, von Simms, übers. von Lindau, 2 Bände. — Imagina Urub, von K. Gutzkow. — Steffen's Volkskalender 1852. — Hierig's Volkskalender 1852. — Volkskalender for Danmark, 1852 (Lose og Delbanco).

Det var bestemt ifølge Rectors Forslag, at der for 7de Klasse, som iaar har maattet behjælpe sig med et midlertidigt Locale, skulde ved Ombygning af Bibliotheksværelset med tilstødende Rum tilveiebringes et Locale af passende Størrelse, hvori de til Underviisningen i Naturlæren for-

nødne Apparater tillige kunde anbringes; ligesom og at det tilstødende Klasseværelse skulde modtage en saadan Udvidelse, at Apparaterne for den naturhistoriske Underviisning deri kunde finde Plads, hvorved Skolen opnaaer den Bequemmelighed, at Underviisningen i bemeldte Fag, uden at have særegne Localer for den, kan finde Sted i de Værelser, hvor Apparaterne ere; ligesom det ogsaa antages at være tjenligt for disse, navnlig for de physiske Instrumenter, at have dem i et Locale, der stadig opvarmes om Vinteren. Denne Bygningsforandring kunde imidlertid ikke finde Sted i Løbet af Skoleaaret, og 7de Klasse har, som alt i forrige Aars Program er anført, benyttet et Værelse af Friholigen, som er bestemt til at afgive Plads for Bibliotheket. Til Anskaffelse af Inventarium for 7de Klasse og af Skabe til de naturvidenskabelige Apparaters Opbevaring var for Finantsaaret 1851 — 52 bevilget den fornødne Sum; men da man endnu ikke havde den beregnede Plads for det Hele, blev der i dette Skoleaar kun anskaffet tvende Skabe for physiske Instrumenter og de for Diebliffet uundværlige Stykker af Inventariet for 7de Klasse. Fra Instrumentmager J. Nissen modtog Skolen ved Ministeriets Foranstaltning Storstedelen af den Samling af physiske Instrumenter, som er bestemt for den.

Oversigt

over Skolens Indtægter og Udgifter i Regnskabsaaret fra
1ste April 1851 til 31te Marts 1852:

Indtægter:

Renter af Skolens Capitaler	1,780	Rbd.	12	St.
Jordebogsindtægter	8,065	—	46	—
Jordebogsindtægter vedkommende næste Aars Regnskab	4,292	—	10	—
Indtægter af Kirker og Præstefald	26	—	=	—
Skolecontingenter	1,039	—	56	—
Indtægter fra Læseø	630	—	94	—
Extraordinaire Indtægter	20	—	95	—
Restancer fra f. A. Regnskab	159	—	40	—
Ifølge Decisioner	12	—	80	—
Uddrag paa Prioritetslaan	200	—	=	—
Uddrag paa Gageforskud	448	—	64	—
Lidstyd fra den almindelige Skolefond	548	—	44	—
Krigsskat af Gager	104	—	16	—

Summa Indtægt 17,328 Rbd. 77 St.

Udgifter:

Gager	6,584	Rbd.	64	St.
Til Lærere og for Extratimer	860	—	29	—
Biblioteket	620	—	94	—
Bygningernes og Inventariets Vedligeholdelse	325	—	56	—
Brændsel og Belysning	203	—	13	—
Skatter og Afgifter	1,493	—	67	—
Regnskabsførelsen	227	—	95	—
Testamentariske Forpligtelser	180	—	=	—
Løbende og tilfældige Udgifter	436	—	61	—
Extraordinaire Udgifter	60	—	=	—
Til Nisens Legat afgivet	36	—	=	—
Underbalance efter f. A. Regnskab	812	—	26	—
Udsatte Capitaler	70	—	=	—
Bevilgede Gageforskud	592	—	64	—
Afgivet Overfud til den almindelige Skolefond	1,105	—	=	—
Krigsskat af Gager	104	—	16	—
Restancer	122	—	48	—
Beholdning	3,493	—	20	—

Summa Udgift 17,328 Rbd. 77 St.

Stipendiefondens rentebærende Capital var ved Udgangen af Regnskabsaaaret 1851 — 52 steget til 10,912 Rbd. 64 Sk. Regnskabet for samme Aar viste en Underbalance af 1 Rbd. 3 Sk. Dplagspengene udgjorde et Beløb af 445 Rbd.

Examina.

I. Afgangsexamen.

Den i Bekjendtgjørelsen af 13de Mai 1850 anordnede Afgangsexamens første Deel blev afholdt første Gang ved Viborg Kathedralstole i Aaret 1851. Til Examen havde indstillet sig 5 Disciple af Skolens sjette Klasse, nemlig 1) Michel Kjeldsen. 2) Johannes Frederik Spleth. 3) Ole Strøm Thorson. 4) Nicolai Thure Krarup. 5) Peter Christian Schiøtt Bagger.

Ifølge Minist. Skr. af 16de Juni 1851 fandt den skriftlige Prøve Sted den 25de Juni 1851 Formiddag, og blev Tiden dertil af Skolen ansat fra Kl. 9 til 12. Denne Prøve bestod i Oversættelse paa Tydskt, uden noget Hjælpe-middel, af en fra Ministeriet sendt Opgave.

Den mundtlige Prøve afholdtes paa de ligeledes i den anførte Skrivelse fra Ministeriet ansatte Dage: den 30te Juni og 1ste Juli. Som fungerende Underviisningsinspec-teur var ved denne tilstede Professor Dr. Frederik Lange. — Skolens forrige Lærer i Naturhistorie, Overlærer Ekeroth, der nylig var forflyttet til Kolding lærde Skole, og hvis Plads her ved Skolen endnu stod ubesat, var af Ministeriet tilkaldt for at examinere i Naturhistorie. Examinationen foregik i følgende Orden:

Mandagen den 30te Juni, Kl. 10. Fransk.

Kl. 4. Geographie.

Mundtlig Prøve.

Fredagen den 16de Juli.

8-9.	VII Klasse Latin.	8-9½.	III og IV Kl. Historie.
9-10½.	V og VI Kl. Religion.	9½-11.	III og IV Kl. Lydst.
3-4.	V Klasse Lydst.	3-4.	VII Relig. og Hebr.
4-5.	VI Klasse Latin.	4-5½.	I og II Kl. Naturb.

Lørdagen den 17de Juli.

8-9½.	III og IV Naturhist.	8-9½.	V og VI Kl. Græst.
10-11.	VII Kl. Græst.	9½-11.	II Kl. Fransk.
3-5.	III og IV Kl. Latin.	3-5.	I og II Kl. Lydst.

Mandagen den 19de Juli.

8-9½.	VII Klasse Mathe-	8-9.	III Klasse Danst.
	matik og Naturlære.	9-10.	III Klasse Fransk.
10-11.	V Kl. Naturhistorie.	10-11.	IV Klasse Fransk.
3-4½.	V Kl. Hist. og Geogr.	3-4.	IV Klasse Græst.
4½-5½.	VI Klasse Historie.	4-5½.	I og II Kl. Religion.

Tirsdagen den 20de Juli.

8-9½.	I og II Klasse Danst.	8-9.	V Klasse Latin.
10-11.	V Klasse Fransk.	9-11.	III og IV Klasse
3-4½.	III og IV Klasse Re-		Mathematik.
	ligion.	3-5.	V og VI Klasse Ma-
			thematik.

Onsdagen den 21de Juli.

8-10½.	I og II Klasse Histo-	8-9.	VII Klasse Historie.
	rie og Geographie.	9-10½.	III og IV Klasse
3-4.	Sangprøve.		Geographie.
4-6.	Gymnastikprøve.		

Translocationshøitideligheden finder Sted Torsdagen den 22de Juli, Kl. 10 Formiddag. Sommerferien begynder den 23de Juli og varer til den 22de August, begge Dage medregne. Den 23de August, Kl. 8 Form. prøves de til Dptagelse i Skolen anmeldte Disciple. Om Eftermiddagen Kl. 2 begynder Underviisningen i det nye Skoleaar.

Til at overvære den mundtlige Examination saavelsom Translocationshøitideligheden indbydes herved Disciplenes Forældre og Børgere samt Enhver, som interesserer sig for Skolens Virksomhed.

F. C. Olsen.

Hogle Noticer om Stifteren af det Niisenske Legat

burde ikke savnes i nærværende Skrift. Niis Niisen var født den 15 (?) Februar 1770 i Hillerup By, Bilslev Sogn ved Ribe, hvor hans Forældre, Peder Niisen og Bodil Sillerup, havde en mindre Eiendom. Faderen købte siden en større (Voldbjerg) og ombyttede denne 1784 med Spøttrup Hovedgaard i Salling, men døde 4 Aar efter *); hvorfra den da syttenaarige Niis Niisen, der gik i Ribe Kathedralskole, blev hjemtaltd for at faae Moderen bi ved Gaardens Vestyrelse. Denne Afbrydelse i hans høiere Dannelse beklagede han altid meget; men et Grundlag for Tænkfømhed havde han dog vundet, og han forblev bestandig en Ven af god Læsing (blandet, meest historisk — kunde sin Holberg), købte jævnlig, hvad der udkom, og anstaffede sig efterhaanden en ikke ringe Bogsamling. Da han i saa ung en Alder blev dragen ind i et reent praktisk Liv, maatte hans energiske Charakter tage sin Retning efter dette, og hans Aand maatte vænne sig til det Enevre, ligesom hans Die til den omgivende Borgvold, der er Spøttrup's Horizont. 1799, 4 Aar før Moderens Død, overtog han Gaarden og Godset med betydelige Forpligtelser til hans Medarvinger (3 Søstre og en Broder, som alle ere døde uden at efterlade sig Afkom); men han overvandt alle Vanskeligheder ved kraftig Virksomhed og god Oeconomie, og gik derefter fremad til den betydelige Formue, han efterlod sig. Spøttrup er en saakaldt Studgaard, saaledes som mange findes i Vesterregnen; den hele Drift er indrettet paa Dyddæt og Nøgt af Studer, og kræver en egen Art af Indsigt, næsten kunde man ogsaa sige, af Sindelag. Heri vilde han en fremragende Dygtighed og virkede trindtom ved Raad og Exempel til Fremgang i denne Deel af Landbruget. Saaledes uddannedes han til en skarp Typus af det alvorlige, frugale, stræbsomme, nøie-seende Kolk, der ved sin Nøgt og Nøie afvinder Vesterjyllands sparsomme Natur Rigdomme, men ogsaa ligner denne Natur i Sparsomhed. Men hvad der hos mange Andre kommer af sig selv, blev igjennem hans vakte Reflexion til skarp udtalt Grundætning, og han stod saaledes for Verden som en streng redelig Mand, der aldrig veg fra sit Ord og aldrig tillod sig et Skridt fra den snortlige Vej, men tillige som en Mand, der ogsaa forlangte sin Ret af Andre med den samme ubøielige Nøiagtighed endog i Smaa-

* J. E. Molbech i Historisk Tidsskrift, 1ste B., S. 238.

ting. Dog var Hjertet ikke udel ft fra hans Terminsforretninger, og, naar han holdt en Mand for ærktig og stræbsom, var det ham kjært at antage ham som sin Debitor, og hans sakte Sind kunde da vise sig i paafaldende Ytringer af Tillid til ham*). Ogsaa paa forstændig Hjælpsomhed mod Venner og endogsaa betydelige Diffe til erkjendt gavnlige Viemed kunde det ikke mangle, og naar man besøgte Spøittrup blev man modtaget med rundelig Gjæstfrihed. Værten nød da Diebliffet i Munterhed med sine Gjæster; men sjældnere forlod han derimod sine brævede Stuer for at søge Kjøbstedet, og vansteli t uden at have Korretninger der. Skjøndt to Gange gift (1803 med Karen Stadell og efter hendes Dod med Anna Dorothea Sagensen, 1825) havde han dog ikke den Glæde at kunne efterlade sig en Vdsarving. Han gjorde derfor de Kattige og Skoleungdommen til sine Vorn. Ifølge hans Testament nemlig skulde hans efterladte Formue efter Fradrag af adskillige Donationer deles i 50 Lodder, af hvilke enhver blev paa 6582 Rbd. 76 β .; af disse erholdt, som i Fundatsen forben er anført, 5 lærde Skoler i Jylland hver tvende, ialt en Sum af 65.827 Rbd. 83 β . Til „værdige Kattiges Underholdning“ erholdt hans Kodesegn 3 Lodder, og Hæe Sogn, hvor hans Kader havde boet paa Rødsbjerg, samt Rødding Sogn, hvori Spøittrup ligger, hver 2. Og endelig skænkede han 2 Lodder som et Legat til Hestevælsens Fremme i Salling.

Han døde den 29de Juli 1848 og blev begravet paa Rødding Kirkegaard. Fra Besøgende ville der besøge hans Grav; men hans Testament er hans skjonnesse Gravskrift, og hans Minde vil blive bevaret med Taknemlighed.

---

*) En Mand kom saaledes til Spøittrup i Anledning af et Prioritetlaan, men hans Papirer vare endnu ikke braate i Rigtighed. Ikke deskomindre udbetalte Rissen ham den hele Sum af flere tusinde Rbd i „hele“ Executer uden Bidne og Dvittering, blot med Anmodning om at efterseende Deklinationen, naar den var tinglæst.